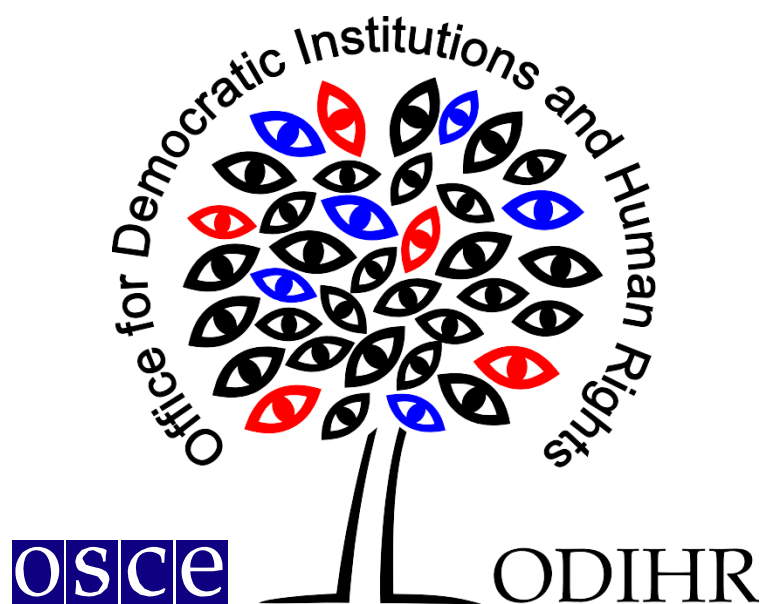

**П'ятий проміжний звіт щодо виявлених порушень
міжнародного гуманітарного права та міжнародного
права прав людини в Україні**

22 липня 2024 року

П'ятий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні

Зміст

Передмова.....	3
I. Резюме звіту.....	4
II. Вступ.....	6
III. Огляд ситуації з 1 грудня 2023 року	8
a. <i>Порушення МГП під час ведення бойових дій</i>	8
b. <i>Інші важливі події</i>	14
IV. Конкретні проблеми, повідомлені БДПЛ свідками та уцілілими	15
a. <i>Свавільні позбавлення волі та примусові зникнення на територіях, підконтрольних російській владі</i>	16
b. <i>Катування та жорстоке поводження на територіях, підконтрольних російській владі</i>	20
в. <i>Ситуація з військовополоненими</i>	24
г. <i>Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК)</i>	32
г. <i>Управління окупованими територіями</i>	34
i. <i>Спроби змінити статус і режим окупованих територій</i>	34
ii. <i>Примусова мобілізація до збройних сил Російської Федерації</i>	41
д. <i>Примусова співпраця з окупаційною владою та обвинувачення у колабораційній діяльності</i>	43
V. Оновлені тимчасові рекомендації.....	46

Передмова

З глибоким сумом ми публікуємо сьогодні цей п'ятий проміжний звіт у рамках Ініціативи з моніторингу в Україні БДПЛ, спрямованої на відстеження та документування найбільш серйозних порушень міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини (МППЛ), які відбуваються в результаті війни в Україні та впливають на життя цивільних осіб та військовополонених.

Разом із чотирма попередніми проміжними звітами, опублікованими після військового нападу Російської Федерації на Україну 24 лютого 2022 року, ці документи є чітким і унікальним свідченням руйнувань, яких ця війна продовжує завдавати цивільним особам, їхнім правам людини та їхньому майбутньому, задокументованим БДПЛ на основі понад 400 глибинних інтерв'ю з постраждалими особами та свідками порушень, зібраних під час 19 візитів до України та за її межами.

Після майже двох з половиною років вплив конфлікту на права людини цивільних осіб залишається невтішним. Цей п'ятий проміжний звіт, що містить нові факти та прямі свідчення, ще раз підтверджує достовірність доказів того, що дії збройних формувань Російської Федерації характеризуються загальним нехтуванням базовими принципами МГП. Результатом цього є збільшення кількості порушень прав людини, деякі з яких можуть становити воєнні злочини або злочини проти людяності. Це спричинило величезні та масові страждання протягом конфлікту з епізодами дискримінації, приниження, катувань, свавільних затримань, насильства та загибелі невинних людей, у тому числі дітей та інших вразливих груп населення. Упродовж звітної періоду також з'явилися ознаки, хоча й набагато менш масштабні, але такі, що викликають занепокоєння, порушень МГП з боку Збройних сил України.

Оскільки БДПЛ продовжуватиме відстежувати ці порушення і публікуватиме нові звіти, ми й надалі прагнемо інформувати широкий загал про ситуацію з правами людини в Україні, надавати державам обґрунтовані рекомендації і, зрештою, сприяти притягненню до відповідальності за порушення МГП та МППЛ, підтримуючи тісний діалог з іншими міжнародними суб'єктами, щоб жертви таких порушень могли домогтися правосуддя.

Як ніколи раніше, читаючи цей останній звіт, я розумію, що наша спільна безпека може бути досягнута, збережена і посилена лише завдяки нашій спільній відданості зміцненню демократичних інститутів, підтримці верховенства права і просуванню прав людини.

На завершення я хочу ще раз подякувати всім постраждалим особам і свідкам, які погодилися на інтерв'ю і поділитися з нами своїми, часто болючими, свідченнями, усім організаціям громадянського суспільства і правозахисникам, які допомагали і продовжують допомагати БДПЛ у виконанні його важливого мандату, а також всім співробітникам БДПЛ за їхню відданість, що лежить в основі цих звітів.

Маттео Мекаччі, Директор БДПЛ

I. Резюме звіту

1. Відповідно до свого моніторингового мандату, БДПЛ започаткувало Ініціативу з моніторингу в Україні (ІМУ) з метою здійснення спостереження та звітування щодо найбільш нагальних питань, що впливають на життя цивільних осіб та військовополонених, після військового нападу Російської Федерації на Україну 24 лютого 2022 року. Це п'ятий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини (МППЛ), підготовлений ІМУ на основі висновків та рекомендацій, викладених у чотирьох попередніх проміжних звітах.
2. Звіт містить короткий огляд подій у контексті збройного конфлікту з 1 грудня 2023 року по 31 травня 2024 року. Разом з тим, основна частина звіту зосереджена на конкретних питаннях, про які 87 свідків повідомили БДПЛ під час чотирьох моніторингових візитів, проведених БДПЛ у першій половині 2024 року. Звіт також ґрунтується на даних дистанційного моніторингу ІМУ з використанням методів розслідування з відкритих джерел та інформації, наданої установами Російської Федерації та України, організаціями громадянського суспільства, а також іншими суб'єктами, на які є посилання у звіті.
3. Моніторинг БДПЛ зафіксував значні зміни в конфлікті з 1 грудня 2023 року, у тому числі у веденні бойових дій. БДПЛ відзначило інтенсифікацію скоординованих широкомасштабних атак сил Російської Федерації на українські міста, у тому числі віддалені від лінії фронту. Ці атаки призвели до збільшення кількості жертв серед цивільного населення та посилення пошкоджень цивільної інфраструктури, включно з критично важливою енергетичною інфраструктурою. Особливо важка ситуація склалася в Харківській області після наземного наступу сил Російської Федерації у травні. Застосування Російською Федерацією зброї вибухової дії з широкою площею ураження в густонаселених районах ще раз продемонструвало подальше нехтування принципами розрізнення та пропорційності.
4. БДПЛ зафіксувало випадки обстрілів населених пунктів на окупованих Росією територіях України з боку українських сил, хоча й значно меншою мірою, що призводило до жертв серед цивільного населення. Українські сили збільшили кількість обстрілів прикордонних з Україною регіонів Російської Федерації, деякі з яких були спрямовані на військові об'єкти, що призвело до жертв серед цивільного населення.
5. Задokumentовані БДПЛ випадки свавільних затримань і примусових зникнень цивільних осіб на окупованих Російською Федерацією територіях залишалися незмінними: затриманих, очевидно, переслідували за їхню ймовірну підтримку України та відмовляли їм у найелементарніших засобах захисту, що застосовуються до осіб, позбавлених волі. БДПЛ стало відомо про випадки кримінального переслідування цивільних осіб після тривалого свавільного затримання; у багатьох

випадках такі особи були затримані невдовзі після 24 лютого 2022 року. БДППЛ зібрало додаткові докази масових і систематичних катувань, у тому числі сексуальних катувань щодо цивільних осіб, які перебували під вартою. У багатьох випадках постраждалі особи повідомили БДППЛ, що вони продовжують страждати від довготривалих фізичних ушкоджень і психологічних травм.

6. Військовополонені переважно утримувалися окремо від цивільних осіб, проте як українські цивільні, так і колишні військовополонені описували схожий досвід масових катувань і поганих умов утримання під вартою. Зберігається занепокоєння щодо зловживань, зокрема, позасудових страт військовополонених з обох сторін у місцях захоплення, а також піддавання військовополонених цікавості публіки через соціальні мережі. Серйозною проблемою залишається незалежний доступ до українських військовополонених.
7. БДППЛ отримало додаткову інформацію від свідків і постраждалих щодо сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, щодо чоловіків і жінок, включаючи випадки зґвалтувань, погроз зґвалтуванням та інших видів сексуального насильства. Деякі з повідомлених випадків насильства мали гомофобні елементи. Більшість випадків, за повідомленнями, сталися в місцях несвободи, підконтрольних Російській Федерації, тоді як інші – у власних домівках жертв на окупованих Росією територіях.
8. БДППЛ продовжувало отримувати інформацію про активізацію зусиль російської влади, спрямованих на зміну статусу та режиму окупованих територій у порушення норм МГП. Свідки повідомляли про примус мешканців окупованих територій до набуття російського громадянства, а також про нав'язування навчальної програми Російської Федерації у школах та військово-патріотичного виховання дітей шкільного віку.
9. Інформація, отримана БДППЛ від свідків, вказує на те, що мешканців окупованих Росією територій регулярно примушують інтересах працювати на окупаційну владу у спосіб, що може порушувати МГП. За повідомленнями БДППЛ, примус включав погрози, затримання та висунення обвинувачень у кримінальних правопорушеннях. Свідки також висловили занепокоєння щодо переслідування колаборантів за українським законодавством після примусу до співпраці через відсутність чіткого визначення того, що є колабораційною діяльністю фактично і юридично.
10. БДППЛ надає низку рекомендацій, закликаючи обидві сторони конфлікту вирішити питання, висвітлені у цьому звіті, а також поважати й забезпечувати дотримання МГП і МППЛ.

II. Вступ

11. Майже через два з половиною роки після військового нападу, який Російська Федерація розпочала 24 лютого 2022 року, ситуація в Україні продовжує характеризуватися масовими стражданнями цивільного населення та серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права (МГП) та міжнародного права прав людини (МППЛ).
12. Зобов'язання ОБСЄ у сфері людського виміру підкреслюють життєво важливе значення виконання державами-учасницями своїх зобов'язань обов'язкового характеру з МГП і МППЛ за міжнародними договорами,¹ в тому числі Женевські конвенції.²
13. Відповідно до свого основного мандату щодо надання допомоги державам-учасникам ОБСЄ у виконанні їхніх зобов'язань у сфері людського виміру,³ БДППЛ започаткувало Ініціативу з моніторингу в Україні (ІМУ) одразу після 24 лютого 2022 року та розпочало моніторинг і документування повідомлень про порушення, зосередившись на найбільш нагальних питаннях, що впливають на життя цивільних осіб та військовополонених. Це включає моніторинг застосування засобів і методів ведення війни, які заборонені МГП; випадків умисних вбивств, катувань та іншого нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження, а також сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК); незаконного переміщення цивільних осіб, у тому числі дітей; відмови в наданні гуманітарної допомоги; становища військовополонених; ситуації на окупованих територіях і порушень правил окупації відповідно до МГП.
14. Аналіз БДППЛ ситуації в Україні та ймовірних порушень МГП та МППЛ ґрунтується на відповідних правових нормах, застосованих до збройного конфлікту в Україні. БДППЛ повторно наголошує, що так звана «анексія» територій, окупованих Російською Федерацією, залишається незаконною, і такі території залишаються українською територією згідно з міжнародним правом. Більше інформації про правову базу можна знайти на сайті БДППЛ.⁴

¹ Див. наприклад, [Заключний документ Будапештського саміту](#) (Будапешт 1994), НБСЄ, 6 грудня 1994 року, п. 20.

² Див. наприклад, [Підсумковий документ Гельсінського саміту](#) (Гельсінкі 1992), Четверта зустріч НБСЄ, 10 липня 1992 року, пп. 47-52; НБСЄ, [Будапешт 1994](#) року, Глава IV, Кодекс поведінки щодо військово-політичних аспектів безпеки, пп. 29-35.

³ НБСЄ, [Гельсінкі 1992](#). Щоб отримати додаткову інформацію щодо мандату БДППЛ див. ОБСЄ/БДППЛ, [Проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Перший проміжний звіт), 20 липня 2022 р.; ОБСЄ/БДППЛ, [Другий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Другий проміжний звіт), 14 грудня 2022 р.; ОБСЄ/БДППЛ, [Третій проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Третій проміжний звіт), 17 липня 2023 р.; ОБСЄ/БДППЛ, [Четвертий проміжний звіт щодо виявлених порушень міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини в Україні](#) (Четвертий проміжний звіт), 12 грудня 2023 р.

⁴ [Правова база, що застосовується до збройного конфлікту в Україні](#), ОБСЄ/БДППЛ, 17 липня 2023 року.

15. БДППЛ розробило свою методологію моніторингу дотримання прав людини з урахуванням цілей та обставин, з якими стикається ІМУ. Зокрема, БДППЛ застосовує підхід з урахуванням психологічної травми, керуючись принципами «не нашкодь», інформованої згоди та усвідомлення ризиків повторної травматизації. Більше інформації щодо методології ІМУ можна знайти на сайті БДППЛ.⁵
16. Цей П'ятий проміжний звіт ґрунтується на висновках і рекомендаціях чотирьох попередніх проміжних звітів щодо виявлених порушень МГП і МППЛ в Україні, опублікованих у липні 2022 року (Перший проміжний звіт), грудні 2022 року (Другий проміжний звіт), липні 2023 року (Третій проміжний звіт) і грудні 2023 року (Четвертий проміжний звіт) відповідно.⁶ Публічна звітність БДППЛ має на меті зробити подальший внесок у забезпечення відповідальності за порушення МГП та МППЛ, скоєні в контексті збройного конфлікту в Україні.
17. Звіт починається з огляду питань, пов'язаних із конфліктом, і важливих подій, що відбулися в контексті збройного конфлікту в Україні в період з 1 грудня 2023 року по 31 травня 2024 року, а потім зосереджується на конкретних питаннях, щодо яких БДППЛ отримало детальну інформацію під час особистих інтерв'ю з постраждалими та свідками, що були проведені у першій половині 2024 року й дозволили донести голоси цих осіб до широкого загалу.⁷ За цей період БДППЛ здійснило чотири моніторингові візити: два в Україну, один в Естонію та один у Фінляндію. Під час цих моніторингових візитів БДППЛ провело 82 особистих інтерв'ю з 87 постраждалими особами або свідками ймовірних порушень МГП і МППЛ (42 жінками і 45 чоловіками).⁸ Респонденти БДППЛ походять з різних регіонів України, зокрема Донецької, Дніпропетровської, Харківської, Херсонської, Київської, Луганської та Запорізької областей. БДППЛ висловлює глибоку вдячність усім свідкам та постраждалим особам, які надали свої свідчення. Крім того, БДППЛ отримало інформацію від органів влади України та Російської Федерації, відповідних міжурядових організацій та організацій громадянського суспільства, на які є посилання у тексті звіту.

⁵ [Методологія Ініціативи з моніторингу в Україні](#), ОБСЄ/БДППЛ, 17 липня 2023 року.

⁶ ОБСЄ/БДППЛ, [Перший проміжний звіт](#); ОБСЄ/БДППЛ, [Другий проміжний звіт](#); ОБСЄ/БДППЛ, [Третій проміжний звіт](#); ОБСЄ/БДППЛ, [Четвертий проміжний звіт](#).

⁷ У зв'язку з цим інформація, включена до розділу IV, може стосуватися подій, що відбулися до 1 грудня 2023 року.

⁸ Вони включали п'ять інтерв'ю з двома особами, які спеціально попросили, щоб їх опитали разом. Станом на червень 2024 року ІМУ здійснила 19 моніторингових візитів в Україні та за її межами, під час яких провела 402 інтерв'ю з 425 постраждалими особами або свідками ймовірних порушень МГП та МППЛ (222 жінками та 203 чоловіками).

III. Огляд ситуації з 1 грудня 2023 року

а. Порухення МГП під час ведення бойових дій

18. БДППЛ продовжує відстежувати повідомлення про порушення МГП, скоєні під час ведення бойових дій на підконтрольній українському уряду території та на окупованих Російською Федерацією територіях України, а також напади на території Російської Федерації.⁹ Період, розглянутий у цьому звіті – з 1 грудня 2023 року по 31 травня 2024 року – відзначився активізацією скоординованих широкомасштабних атак російських збройних сил на великі українські міста, у тому числі віддалені від лінії фронту, що призвело до збільшення кількості жертв серед цивільного населення, пов'язаних із конфліктом, та значної шкоди, заподіяної цивільним об'єктам, включно з об'єктами критичної енергетичної інфраструктури. Обстріли та атаки з реактивних систем залпового вогню (РСЗВ) продовжували впливати на громади по обидва боки лінії зіткнення, особливо важка ситуація склалася у північно-східних районах Харківської області після наземного наступу, розпочатого російськими військами 10 травня 2024 року.
19. Моніторинг БДППЛ показує,¹⁰ що протягом звітного періоду російські збройні сили продовжували використовувати вибухову зброю з широкою зоною ураження під час атак на густонаселені міські райони України, що призводило до численних жертв серед цивільного населення та значних пошкоджень або руйнувань цивільної інфраструктури.¹¹ У той час як від обстрілів та атак з РСЗВ переважно постраждали

⁹ Сюди входять повідомлення про напади на нафтопереробні заводи, а також на прикордонні міста і регіони, такі як Белгород. БДППЛ поки що не змогло перевірити ці повідомлення в достатній мірі відповідно до своєї методології дистанційного моніторингу та стандартів верифікації.

¹⁰ З 24 лютого 2022 року БДППЛ збирає інформацію про можливі порушення правил ведення бойових дій сторонами конфлікту, в тому числі за допомогою методів вивчення інформації з відкритих джерел для перевірки цифрових доказів. Оскільки БДППЛ не має можливості проводити детальну оцінку порушень норм МГП у зв'язку з окремими атаками, його висновки ґрунтуються на певних закономірностях, виявлених під час моніторингової діяльності, які дозволяють зробити попередні висновки щодо ступеня дотримання МГП. Для отримання додаткової інформації див. [методологію БДППЛ](#).

¹¹ Ця зброя призначена для відкритого поля бою. З огляду на притаманну їй неточність, її використання в густонаселених районах з великою ймовірністю може завдати невивіркованої і непропорційної шкоди цивільному населенню та цивільній інфраструктурі. За оновленими даними Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ ООН), 97% смертей і поранень серед цивільного населення в Україні, зафіксованих у період з 1 грудня 2023 року по 31 травня 2024 року, були спричинені застосуванням вибухової зброї з широкою зоною ураження, зокрема обстрілами з важкої артилерії та реактивних систем залпового вогню, ракетами та авіаударами. [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 грудня 2023 р. - 29 лютого 2024 р.](#), УВКПЛ ООН, 26 березня 2024 р., п. 18; [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 березня - 31 травня 2024 р.](#), УВКПЛ ООН, 3 липня 2024 р., п. 15. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні; інформацію Генеральної прокуратури України; інформацію Національної поліції України; інформацію Міністерства оборони України; інформацію Міністерства освіти і науки України.

мешканці, які проживають поблизу місць ведення інтенсивних бойових дій,¹² ракети, баражуючі боєприпаси й авіаудари часто влучають у цивільні об'єкти, розташовані далеко від лінії фронту.¹³ Такі атаки свідчать про те, що російська влада продовжує нехтувати принципами МГП щодо розрізнення та пропорційності.¹⁴

20. У грудні та січні БДПЛ зафіксувало значне збільшення кількості широкомасштабних скоординованих ракетних обстрілів і атак баражуючими боєприпасами по підконтрольній уряду України території. 29 грудня 2023 року російські війська розпочали одну з найбільших атак з 24 лютого 2022 року, запустивши понад 160 безпілотників і ракет по Києву, Харкову, Дніпру, Запоріжжю, Одесі, Львову та інших містах і селах Дніпропетровської, Сумської, Черкаської та Київської областей.¹⁵ Щодо цієї атаки свідок з Харкова повідомив БДПЛ: «На мій день народження [...] було 23 удари. Попереднього року їх було шість».¹⁶ Атака тривала понад 18 годин і призвела до щонайменше 21 жертви серед цивільного населення та 85 поранених (у тому числі п'ятеро дітей), за даними, перевіреними УВКПЛ ООН.¹⁷ Російська Федерація стверджувала, що головними цілями були українські військові об'єкти та інфраструктура, і поклала відповідальність за жертви серед цивільного населення після атаки на систему протиповітряної оборони України.¹⁸ Подібні атаки тривали протягом січня 2024 року,¹⁹ при цьому УВКПЛ ООН зафіксувало значне збільшення кількості

¹² [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 грудня 2023 р. - 29 лютого 2024 р.](#), УВКПЛ ООН, 26 березня 2024 р., п. 28; [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 березня - 31 травня 2024 р.](#), УВКПЛ ООН, 3 липня 2024 р., п. 26.

¹³ Наприклад, у ніч з 1 на 2 березня в Одесі (Одеська область) боєприпас, що знаходився у вільному падінні, влучив у дев'ятиповерховий житловий будинок, внаслідок чого загинуло 12 цивільних осіб (у тому числі п'ятеро дітей віком від чотирьох місяців до дев'яти років) і вісім осіб (у тому числі одна дитина) отримали поранення, згідно з інформацією української влади, підтверженою БДПЛ. Олег Кіпер/Одеська ОДА (ОВА), [повідомлення](#) у Telegram, 3 березня 2024 р.; Офіс Генерального прокурора, [повідомлення](#) у Telegram, 3 березня 2024 р.; Володимир Зеленський, [повідомлення](#) у Telegram, 2 березня 2024 р. Див. також [Атака безпілотника зруйнувала житловий будинок в Одесі](#), Human Rights Watch, 21 березня 2024 р.

¹⁴ Принципи розрізнення і пропорційності вимагають, щоб атаки були спрямовані на легітимні військові цілі і здійснювалися лише тоді, коли вони не спричиняють надмірного побічного впливу на цивільне життя порівняно з очікуваною прямою військовою перевагою. Оцінюючи пропорційність, держави повинні враховувати можливі побічні наслідки.

¹⁵ Генеральний штаб ЗСУ, [допис](#) у Facebook, 29 грудня 2023 р.; Інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

¹⁶ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.389, п. 27.

¹⁷ Частина жертв була спричинена падінням уламків перехоплених ракет. [Україна: захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, грудень 2023 року](#), УВКПЛ ООН, 15 січня 2024 р., с. 2. За словами президента України Володимира Зеленського, 39 людей загинули і 159 отримали поранення внаслідок цього обстрілу, див. Володимир Зеленський, [повідомлення](#) у Telegram, 30 грудня 2023 р.

¹⁸ Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram, 29 грудня 2023 р.; [Виступ Постійного представника В.А.Небензи на засіданні РБ ООН по Україні](#), Постійне представництво Російської Федерації при ООН, 29 грудня 2023 р.

¹⁹ Ще одна серія скоординованих ракетних обстрілів та обстрілів із застосуванням боєприпасів, що бовтаються, відбулася 2, 8 і 23 січня, особливо постраждали столиця, Київ, і Харків. За даними УВКПЛ ООН, щонайменше 26 цивільних осіб (у тому числі одна дитина) загинули і 190 (у тому числі 17 дітей) отримали поранення в результаті цих обстрілів, див. [Україна: захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, січень 2024 року](#), УВКПЛ ООН, 7 лютого 2024 р., с. 2; див. також Володимир Зеленський, [повідомлення](#) у

жертв серед цивільного населення, пов'язаних із конфліктом, у тому числі дітей, порівняно з попередніми місяцями.²⁰ Обстріли завдали шкоди цивільним об'єктам, зокрема медичним установам, навчальним закладам і житловим будинкам.²¹ Представники БДПЛ поспілкувалися з однією з жертв обстрілу 2 січня, яка повідомила про те, що сталося: *«До таких речей неможливо підготуватися, особливо рано вранці... Стін не було, скрізь скло. [...] Деяких людей з житлового будинку було вбито. Нам пощастило».*²²

21. З кінця березня 2024 року російські збройні сили розпочали нову хвилю атак на об'єкти енергетичної інфраструктури по всій Україні,²³ спричинивши значні пошкодження та руйнування об'єктів енергетики та електричних підстанцій. Наприклад, 22 березня російські війська здійснили одну з найбільших на сьогодні атак на енергетичний сектор України, пошкодивши 20 підстанцій та вісім електростанцій, у тому числі Дніпровську гідроелектростанцію.²⁴ З 22 березня по 8 травня російські війська здійснили п'ять хвиль широкомасштабних скоординованих атак на основні теплові та гідроелектростанції в країні, що призвело до їх пошкодження та значно знизило їхню здатність виробляти електроенергію.²⁵ Ці атаки призвели до жертв серед цивільного населення та тимчасово обмежили доступ до електроенергії, газу та води для мільйонів українців. У всіх регіонах країни були запроваджені віялові відключення електроенергії, і українська влада побоюється, що постачання електроенергії в холодні місяці 2024-2025 років буде особливо складним.²⁶ Повідомлення про неодноразові атаки на греблю Дніпровської гідроелектростанції також викликають занепокоєння з огляду на можливі екологічні та гуманітарні катастрофи.²⁷ З квітня 2024 року російські збройні сили збільшили кількість атак на українську залізничну систему,²⁸ що посилює ризики для цивільного населення.

Telegram, 2 січня 2024 р.; Володимир Зеленський, [повідомлення](#) у Telegram, 8 січня 2024 р.; Володимир Зеленський, [повідомлення](#) у Telegram, 23 січня 2024 р.

²⁰ [Україна: захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, січень 2024 року](#), УВКПЛ ООН, 7 лютого 2024 р., с. 1.

²¹ Інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

²² Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.378, п. 6.

²³ Для отримання додаткової інформації див. ОБСЄ/БДПЛ, [Другий проміжний звіт](#), pp. 49-52; ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), п. 18; [Четвертий проміжний звіт](#), п. 24.

²⁴ Інформація надана БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

²⁵ Укренерго, [повідомлення](#) у Telegram, 31 травня 2024 р.

²⁶ Інформація надана БДПЛ Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні.

²⁷ Володимир Зеленський, [повідомлення](#) у Telegram, 29 березня 2024 р.; [Найбільша в Україні гребля ГЕС у критичному стані після російських ударів, повідомляє влада](#), CNN, 2 червня 2024 р.

²⁸ 18 квітня внаслідок обстрілу залізничних об'єктів у Синельниковому (Дніпропетровська область) загинув один працівник залізниці, семеро отримали поранення, див. Укрзалізниця, [допис](#) у Facebook, 19 квітня 2024 р. 25 квітня було пошкоджено залізничну інфраструктуру, семеро працівників залізниці загинули та отримали поранення в Удачному (Донецька область), див. Укрзалізниця, [допис](#) у Facebook, 25 квітня 2024 р. Того ж дня 11 цивільних осіб отримали поранення внаслідок ракетного обстрілу залізничної станції в Балаклії (Харківська область), див. Олег Синегубов, [повідомлення](#) у Telegram, 26 квітня 2024 р.

22. Протягом цього періоду місто Харків особливо постраждало від постійних ракетних обстрілів, баражуючих боєприпасів та авіаударів російських збройних сил. Мешканець Харкова так описав ситуацію БДПЛ: «...Ідеться просто про виживання. Ракетні обстріли збільшилися в грудні та січні, і тепер не буває жодного дня без обстрілу. За день може бути 10, 20, 30 ударів ракетами, безпілотниками та авіаційними бомбами. Можна було почути сім вибухів перед тим, як увімкнули сирену повітряної тривоги».²⁹ Хоча російська влада заявляла, що атаки були спрямовані на військові об'єкти,³⁰ були уражені житлові райони, що призвело до загибелі та поранення цивільних осіб.³¹ Гуманітарна ситуація в місті також значно погіршилася. Кілька свідків повідомили про часті відключення електроенергії та перебої з водо- і тепlopостачанням, мобільним зв'язком і громадським транспортом.³² Крім того, у кількох випадках російська влада пов'язувала ці атаки з обстрілами та ударами по Белгородській області з боку українських збройних сил,³³ тим самим припускаючи, що ці удари носили характер відплати. МГП суворо забороняє репресалії проти цивільного населення та цивільних об'єктів.³⁴
23. Ситуація в Харківській області значно погіршилася після наземного наступу, розпочатого російськими збройними силами 10 травня 2024 року, що призвело до значного збільшення жертв серед цивільного населення, руйнування цивільного майна та об'єктів³⁵ і спровокувало нову хвилю переміщення³⁶. Крім того, надходили

²⁹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.392, п. 11.

³⁰ [У Харкові розташування найманців зазнало пошкоджень внаслідок ударів](#), Російське інформаційне агентство ТАСС, [повідомлення](#) у Telegram, 25 травня 2024 р.

³¹ Наприклад, 23 січня 11 цивільних осіб загинули і десятки отримали поранення внаслідок ракетного обстрілу житлового масиву Київського району міста Харкова. Внаслідок обстрілу було пошкоджено кілька житлових будинків та школу-інтернат, див. Харківська обласна прокуратура, [повідомлення](#) у Telegram, 26 січня 2024 р. 23 травня внаслідок ракетного удару по друкарні «Фактор Друк» у Харкові загинуло семеро працівників (у тому числі п'ять жінок) і 21 людина отримала поранення, за даними місцевої влади, див. Олег Синегубов, [повідомлення](#) у Telegram, 23 травня 2024 р. У другій половині дня 25 травня російські збройні сили скинули дві авіабомби на місто Харків, влучивши в будівельний гіпермаркет «Епіцентр». За даними місцевої влади, в результаті атаки загинули 18 цивільних осіб і 48 отримали поранення, у тому числі кілька співробітників магазину, див. Олег Синегубов, [повідомлення](#) у Telegram, 27 травня 2024 р. У ніч з 30 на 31 травня вісім цивільних осіб загинули і десятки отримали поранення, коли кілька ракет влучили в житловий масив у Харкові, зокрема у багатоповерховий будинок, див. ДСНС України, [повідомлення](#) у Telegram, 1 червня 2024 р.

³² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.378; UKR.WS.389; UKR.WS.390; UKR.WS.392.

³³ Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram, 31 грудня 2023 р. Див. також Міністерство оборони Росії, [повідомлення](#) у Telegram, 22 березня 2024 р.

³⁴ [Четверта Женевська конвенція](#), ст.ст. 28 і 33; [Додатковий протокол I](#), ст.ст. 51(6), 52(1) і 54(4); [Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми](#) 145 і 146.

³⁵ 53 відсотки від загальної кількості жертв серед цивільного населення у травні були зафіксовані у Харківській області, див. [Україна: захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, травень 2024 року](#), УВКПЛ ООН, 7 червня 2024 р., с. 1.

³⁶ [Прес-брифінг ООН в Женеві](#), Відділення Організації Об'єднаних Націй в Женеві, 21 травня 2024 р.

повідомлення про напади на цивільних осіб, які намагалися евакуюватися, у тому числі на волонтерів та медичний персонал.³⁷

24. БДППЛ також зафіксувало щонайменше п'ять «подвійних ударів», завданих російськими збройними силами. Такі удари наносяться по одному об'єкту двома окремими атаками: перший удар влучає в ціль, спричиняючи початкові руйнування, а другий – у рятувальників, медичний персонал, журналістів і перехожих, які перебувають на цьому об'єкті. Наприклад, на початку квітня 2024 року в результаті «подвійного удару» по містах Харків і Запоріжжя загинули вісім цивільних осіб (у тому числі троє працівників служб швидкого реагування) і десятки отримали поранення (у тому числі працівник служби з надзвичайних ситуацій, парамедик і двоє журналістів), згідно з інформацією місцевої влади, підтвердженою БДППЛ³⁸. 19 травня в результаті двох послідовних атак на рекреаційний центр у Черкаській Лозовій (Харківська область) загинуло семеро цивільних осіб і десятки отримали поранення, у тому числі двоє медичних працівників.³⁹ Такі обстріли порушують норми МГП, які забороняють напади на цивільне населення, а також напади на медичний персонал, лікарні та гуманітарних працівників.⁴⁰ Повторні обстріли можуть також стримувати служби швидкого реагування від надання допомоги жертвам атак через страх повторного удару.
25. Хоча й у значно меншій мірі, БДППЛ також зафіксувало випадки обстрілів українськими збройними силами населених пунктів на окупованих Росією територіях України, що призвели до жертв серед цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів.⁴¹ За даними окупаційної влади, 21 січня внаслідок обстрілу ринку та житлового району в Донецьку (Донецька область)⁴² 27 людей загинули і щонайменше 25 отримали поранення (у тому числі двоє дітей), що, імовірно, стало найбільш

³⁷ [Україна: Переміщені цивільні особи описують жахливі російські напади в північно-східних прикордонних районах](#), УВКПЛ ООН, 24 травня 2024 р.; [Офіс Генерального прокурора, повідомлення](#) у Telegram, 18 травня 2024 р.; Див. також [У Вовчанську росіяни застрелили жінку з інвалідністю](#), Харківська правозахисна група, 22 травня 2024 р.

³⁸ Ігор Терехов, [повідомлення](#) у Telegram, 4 квітня 2024 р.; ДСНС України, [повідомлення](#) у Telegram, 4 квітня 2024 р.; Іван Федоров/Запорізька область/Запоріжжя, [повідомлення](#) у Telegram, 6 квітня 2024 р.

³⁹ Інформація від Національної поліції України, підтверджена БДППЛ.

⁴⁰ Див. наприклад, [Римський статут МКС](#), ст. 8(2)(b)(ix) та (e)(iv); [Четверта Женевська конвенція](#), ст. 18, [Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми](#) 25, 28-30.

⁴¹ Наприклад, з 24 лютого 2022 р. по 31 травня 2023 р. УВКПЛ ООН зафіксувало 6138 жертв (2512 загиблих і 3626 поранених) на непідконтрольних уряду територіях України. Див. [Україна: захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, травень 2024 року](#), УВКПЛ ООН, 7 червня 2024 р. с. 3. Див. також [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 грудня 2023 р. - 29 лютого 2024 р.](#), УВКПЛ ООН, 26 березня 2024 р., п. 18; Інформація Управління Верховного комісара ООН з прав людини та Ради при Президентів Російської Федерації з розвитку громадянського суспільства і прав людини в Російській Федерації; Інформація делегації Російської Федерації на Віденських переговорах з військової безпеки та контролю над озброєннями.

⁴² Пушилін Д.В., [повідомлення](#) у Telegram, 21 січня 2024 р. УВКПЛ ООН підтвердило, що серед загиблих було щонайменше 24 цивільні особи, а серед поранених - щонайменше 11, див. також [Україна: захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, січень 2024 року](#), УВКПЛ ООН, 7 лютого 2024 р., с. 2.

смертоносною атакою на місто з 24 лютого 2022 року, а 3 лютого під час нападу на кав'ярню у Лисичанську (Луганська область) 29 людей загинули і дев'ять отримали поранення.⁴³ Інформація УВКПЛ ООН підтверджує загибель і поранення цивільних осіб внаслідок цих нападів. Тим часом окупаційна влада повідомила, що 12 квітня в Токмаку (Запорізька область) загинули 16 осіб і 28 отримали поранення, хоча БДПЛ поки що не змогло підтвердити кількість жертв.⁴⁴

26. Упродовж звітнього періоду БДПЛ спостерігало інтенсифікацію обстрілів та ударів баражуючими боєприпасами по прикордонних регіонах Російської Федерації, зокрема по Белгородській та Брянській областях. Хоча деякі з цих обстрілів були спрямовані на військові об'єкти,⁴⁵ вони також призвели до жертв серед цивільного населення та пошкодження цивільних об'єктів.⁴⁶ Серед них обстріл центру міста Белгород 30 грудня, під час якого, за повідомленнями, загинули 25 осіб (у тому числі п'ятеро дітей) і 109 були поранені,⁴⁷ що є найбільш смертоносним ударом по російській території з 24 лютого 2022 року. Крім того, з березня українські сили неодноразово атакували російську паливну інфраструктуру, використовуючи боєприпаси великої дальності,⁴⁸ що призвело до тимчасового призупинення виробництва палива. Хоча «об'єкти подвійного призначення», які слугують як військовим, так і цивільним цілям, можуть бути законними військовими цілями,⁴⁹ будь-яка атака на такі об'єкти може бути визнана незаконною через недотримання основоположного принципу пропорційності, який включає аналіз можливих наслідків атаки.⁵⁰

⁴³ Леонід Пасічник, [повідомлення](#) у Telegram, 4 лютого 2024 р. За даними УВКПЛ ООН, щонайменше 13 осіб серед загиблих і поранених були цивільними особами, див. [Україна: захист цивільних осіб у збройному конфлікті. Оновлення, лютий 2024 року](#), УВКПЛ ООН, с. 2. Окремо БДПЛ встановило, що деякі з жертв займали офіційні посади в цивільній адміністрації на окупованій території. Відповідно до МГП, члени ворожого політичного керівництва можуть зазнавати нападів, якщо вони служать у збройних силах і таким чином стають комбатантами. Цивільні члени політичного керівництва не вважаються комбатантами і не можуть бути законними мішенями.

⁴⁴ Балицький Євген, [повідомлення](#) у Telegram, 15 квітня 2024 р.

⁴⁵ Наприклад, в ніч на 9 березня українські війська завдали удару по авіаційному заводу ім. Берієва поблизу Таганрога (Ростовська область) баражуючими боєприпасами. Завод відомий ремонтом, модернізацією і, за деякими даними, виробництвом безпілотників А-50. БДПЛ перевірило супутникові знімки, на яких видно наслідки удару (пошкодження на даху ангару заводу). За повідомленнями, 27 березня Міністерство внутрішніх справ у Белгороді було атаковане із застосуванням баражуючих боєприпасів.

⁴⁶ Інформація Уповноваженого з прав людини в Російській Федерації; Інформація делегації Російської Федерації на Віденських переговорах з військової безпеки та контролю над озброєннями.

⁴⁷ Справжній Гладков, [повідомлення](#) у Telegram, 1 січня 2024 р. Слід зазначити, що БДПЛ поки що не змогло суттєво перевірити повідомлення з Російської Федерації відповідно до своєї [Методології](#).

⁴⁸ Див. наприклад, [Україна заявляє, що російські нафтопереробні заводи є законними цілями](#), Reuters, 22 березня 2024 р.; [Україна перенесла війну на російські нафтопереробні заводи](#), Foreign Policy, 27 березня 2024 р.; [Українські безпілотники націлилися на два нафтопереробні заводи і аеродром у Краснодарському краї Росії, повідомляє джерело у Києві](#), Reuters, 27 квітня 2024 р.; [Україна завдає ударів по більшій кількості російських нафтових об'єктів, намагаючись порушити військову логістику](#), The New York Times, 9 травня 2024 р.

⁴⁹ [Додатковий протокол I](#), ст. 52(2).

⁵⁰ МГП передбачає, що «споруди та установки підвищеної небезпеки», не підлягають нападу, навіть якщо такі об'єкти є військовими цілями, якщо напад може призвести до вивільнення небезпечних сил та надмірних втрат

6. Інші важливі події

27. З 15 по 17 березня 2024 року на більшості окупованих територій України (Запорізька, Херсонська, Донецька та Луганська області, Автономна Республіка Крим та місто Севастополь) відбулося голосування на виборах Президента Російської Федерації.⁵¹ Спроби Російської Федерації організувати президентські вибори на окупованих територіях у межах міжнародно визнаної території України без згоди останньої не мають жодної юридичної сили.⁵²
28. 24 січня 2024 року на півдні Белгородської області Російської Федерації розбився російський військово-транспортний літак. На його борту, за даними російської влади, перебували 65 українських військовополонених, які загинули в авіатроці. Після інциденту російська влада заявила, що літак був атакований і збитий українськими збройними силами. І Україна, і Російська Федерація розпочали розслідування інциденту, а Президент Зеленський також закликав до міжнародного розслідування.
29. Упродовж звітнього періоду влада повідомила про чотири обміни військовополоненими із загальної кількості 52 обмінів, останній з яких відбувся 31 травня 2024 року.⁵³
30. У лютому 2024 року мандат Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими було офіційно розширено, включивши до нього українських цивільних затриманих.⁵⁴ Відтоді було створено електронний реєстр українських цивільних осіб, затриманих Російською Федерацією, для полегшення зв'язку з родичами та перевірки достовірності отриманої інформації, а Штабу було доручено вести переговори щодо безумовного звільнення цих цивільних осіб. Хоча точна кількість українських цивільних осіб, свавільно позбавлених волі Російською

серед цивільного населення. Див. [Додатковий протокол I](#), ст. ст. 51(5)(b) та 52(2); [Звичаяє міжнародне гуманітарне право. Норми](#) 7, 8, 54.

⁵¹ Дострокове голосування також було зафіксоване в різних населених пунктах окупованих регіонів з 25 лютого до початку березня.

⁵² По суті, МГП вимагає, щоб окупація була перехідним і тимчасовим режимом: окупаційна держава не набуває суверенітету над окупованою територією і зобов'язана зберігати, наскільки це можливо, статус-кво ante на окупованій території. МГП передбачає, що під час окупації місцеве населення не має необхідного вільного вибору, щоб погодитися на зміну статусу окупованої території, а отже, окупаційна держава повинна утримуватися від незворотних змін, які б докорінно змінили статус таких територій. Див. також «[Лідери ОБСЄ засудили проведення незаконних «виборів» на окупованих територіях України](#)», прес-реліз Діючого голови ОБСЄ, 7 вересня 2023 р.

⁵³ Інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні; інформація, надана БДПІЛ громадською організацією, що представляє інтереси родин військовополонених; Омбудсман Москалькова Тетяна, [повідомлення](#) у Telegram, 3 січня 2024 р.; Володимир Зеленський, [повідомлення](#) у Telegram, 3 січня 2024 р.; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [повідомлення](#) у Telegram, 31 січня 2023 р.; Омбудсман Москалькова Тетяна, [повідомлення](#) у Telegram, 31 січня 2024 р.; Омбудсман Дмитро Лубінець, [повідомлення](#) у Telegram, 8 лютого 2024 р.; Міністерство оборони РФ, [повідомлення](#) у Telegram, 8 лютого 2024 р.; Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, [повідомлення](#) у Telegram, 31 травня 2024 р.; Міністерство оборони РФ, [повідомлення](#) у Telegram, 31 травня 2024 р.

⁵⁴ Постанова Кабінету Міністрів України від 27 лютого 2024 р. № 208 «Деякі питання поводження з військовополоненими».

Федерацією, невідома, за оцінками неурядових організацій, вона обчислюється тисячами,⁵⁵ а в період з 24 лютого 2022 року по 31 травня 2024 року Генеральна прокуратура України зафіксувала 14 798 випадків свавільного затримання цивільних осіб російською владою.⁵⁶

31. 16 травня 2024 року Президент Зеленський наклав вето на законопроект №7731,⁵⁷ яким пропонувалося внести нове положення до Кодексу законів про працю України, що могло призвести до подальших негативних наслідків для громадян України за ймовірне «пособництво окупаційній владі» – питання, яке залишається проблематичним через відсутність чіткого визначення поняття «пособництва», як у кримінальному контексті, так і в інших сферах. Відповідно до ветованої редакції законопроекту, ненадання певними категоріями працівників роботодавцю інформації про «всі зв'язки» з мешканцями окупованих територій могло призвести до припинення трудових відносин.⁵⁸ Певні терміни в законопроекті є надто широкими та невизначеними, зокрема «всі відносини», що викликає занепокоєння, що, якби законопроект був прийнятий без роз'яснень, він міг би посилити існуючі негативні наративи щодо українців, які живуть в умовах окупації,⁵⁹ про які БДПЛ повідомляло раніше у зв'язку з широкими обвинуваченнями у «пособництві».⁶⁰ Таким чином, БДПЛ розглядає вето як позитивний крок.

IV. Конкретні проблеми, повідомлені БДПЛ свідками та уцілілими

32. Основна частина звіту присвячена конкретним питанням, описаним свідками та уцілілими особами під час інтерв'ю, проведених БДПЛ протягом перших шести місяців 2024 року. Хоча частина інформації стосується подій, що відбулися у 2024

⁵⁵ Шість НУО, які працюють над проблемою свавільних затримань, повідомили БДПЛ, що встановити точні цифри складно як через збройний конфлікт, що триває, так і через брак інформації від російської влади. Українські цивільні особи утримуються в слідчих ізоляторах, ізоляторах тимчасового тримання, пенітенціарних установах і колоніях, а також в неофіційних місцях несвободи на окупованих територіях України, на території Російської Федерації та Білорусі. Коаліція українських НУО ідентифікувала понад 150 таких місць. Детальніше див. розділ IV. а. *Свавільні позбавлення волі та примусові зникнення на територіях, підконтрольних російській владі*, нижче.

⁵⁶ Інформація надана Офісом Генерального прокурора України. За даними Національного інформаційного бюро, було понад 14 000 «непідтверджених випадків», тоді як станом на 11 червня 2024 року було підтверджено 1743 випадки (915 з них були підтверджені через Міжнародний комітет Червоного Хреста).

⁵⁷ [Пропозиції Президента України до Закону про внесення змін до Кодексу законів про працю України щодо встановлення додаткових підстав розірвання трудового договору з ініціативи роботодавця та деяких інших питань](#), Верховна Рада, 16 травня 2024 р.

⁵⁸ [Зеленський ветоє закон, що дозволяє звільнення за неповідомлення про контакти під окупацією](#), ZMINA, 16 травня 2024 р.

⁵⁹ Інформація, надана БДПЛ неурядовими організаціями, які працюють над широким колом питань в Україні, включаючи правосуддя для жертв воєнних злочинів, права кримськотатарського народу, а також внутрішньо переміщених осіб і жертв порушень прав людини в Криму.

⁶⁰ ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), pp. 38-40. Див. підрозділ IV. д. *Примусова співпраця з окупаційною владою та обинувачення у колабораційній діяльності*, нижче.

році, інша інформація стосується інцидентів, що сталися на більш ранньому етапі конфлікту. Тим не менш, ці свідчення допомагають здійснити більш повний опис та аналіз повідомлених порушень, поглиблюючи розуміння БДПЛ цих більш ранніх подій та характерних порушень. Свідки та уцілілі могли надати свої свідчення пізніше з багатьох причин, зокрема через початкове вагання, пов'язане з травмою чи іншими причинами, або через неможливість зробити це, перебуваючи на окупованих територіях. Частина підрозділу IV. г. і. *Спроби змінити статус і режим окупованих територій*, а саме та, де йдеться про *Серйозні та системні зміни, пов'язані з освітою*, додатково ґрунтується на свідченнях свідків, наданих БДПЛ до 2024 року. БДПЛ лише нещодавно завершило аналіз цього питання і тому не включило цю інформацію до попередніх проміжних звітів. У всіх підрозділах розділу IV додатково використана інформація, яка надана організаціями громадянського суспільства під час інтерв'ю з БДПЛ.

а. Свавільні позбавлення волі та примусові зникнення на територіях, підконтрольних російській владі

33. БДПЛ продовжує документувати випадки свавільного позбавлення волі, включно з примусовими зникненнями, що сталися на територіях України окупованих Російською Федерацією. У період з 1 грудня 2023 року по 31 травня 2024 року⁶¹ БДПЛ опитало 17 осіб, які пережили свавільні затримання, зокрема 13 чоловіків і 4 жінки.⁶² Крім того, БДПЛ збило шість свідчень від безпосередніх свідків свавільних затримань⁶³ та отримало достовірні повідомлення про такі порушення ще від дев'яти осіб.⁶⁴
34. Відповідно до раніше зафіксованих тенденцій,⁶⁵ нові відомості, зібрані БДПЛ, вказують на те, що жертви свавільних затримань скоріш за все стали мішенню для російської влади з огляду на їхню ймовірну підтримку або приналежність до українських збройних сил,⁶⁶ за відмову співпрацювати з російською владою⁶⁷ або на

⁶¹ Хоча більшість випадків, задокументованих БДПЛ, сталися за межами звітного періоду, один із постраждалих був звільнений наприкінці березня 2024 року після тривалого тримання під вартою, а троє інших жертв залишилися «зниклими безвісти» або свавільно позбавленими волі на момент проведення інтерв'ю з їхніми родичами.

⁶² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.324; UKR.WS.331; UKR.WS.335; UKR.WS.336; UKR.WS.338; UKR.WS.340; UKR.WS.341; UKR.WS.344UKR.WS.348; UKR.WS.356; UKR.WS.362; UKR.WS.377; UKR.WS.384; UKR.WS.385; UKR.WS.386; UKR.WS.396; UKR.WS.402.

⁶³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.325; UKR.WS.327; UKR.WS.343; UKR.WS.345; UKR.WS.368; UKR.WS.376.

⁶⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.321; UKR.WS.332; UKR.WS.358; UKR.WS.361; UKR.WS.365; UKR.WS.375; UKR.WS.379; UKR.WS.391; UKR.WS.397.

⁶⁵ Для отримання додаткової інформації див. ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), п. 42; [Четвертий проміжний звіт](#), п. 43.

⁶⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.326, п. 50; UKR.WS.336, п. 12; UKR.WS.340, пп. 71, 75; UKR.WS.344, пп. 15, 20; UKR.WS.345, пп. 24-25; UKR.WS.348, пп. 22, 32; UKR.WS.356, п. 13; UKR.WS.368, п. 36; UKR.WS.384, п. 24; UKR.WS.402, пп. 9, 13.

⁶⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.327, пп. 6-12; UKR.WS.335, пп. 20-23; UKR.WS.338, пп. 58, 66.

підставі їхніх нібито проукраїнських або антиросійських поглядів.⁶⁸ Повідомлялося, що ймовірною приналежністю, яка слугувала підставою для затримання, вважалися випадки, коли особи носили одяг військового зразка або мали ліцензію на вогнепальну зброю, а також мали українську символіку, літературу або татуювання, які сприймалися як «націоналістичні». Згідно з інтерв'ю БДПЛ, троє цивільних осіб були затримані через те, що їхні родичі або друзі служили в українських збройних силах.⁶⁹

35. Жертв затримували в їхніх домівках після обшуків,⁷⁰ на вулиці,⁷¹ та на контрольно-пропускних пунктах або пунктах прикордонного контролю.⁷² Троє уцілілих повідомили, що під час затримання їм погрожували та/або застосовували фізичне насильство.⁷³ Уцілілі та свідки ідентифікували порушників як представників Федеральної служби безпеки Російської Федерації (ФСБ)⁷⁴ та військовослужбовців російських збройних сил.⁷⁵
36. Свідки повідомили БДПЛ, що російські збройні сили та співробітники правоохоронних органів утримували цивільних осіб як у неофіційних місцях несвободи,⁷⁶ так і в поліцейських відділках, слідчих ізоляторах та в'язницях.⁷⁷ Кілька свідків повідомили, що цивільних осіб іноді утримували разом із військовополоненими.⁷⁸ БДПЛ задокументувало сім випадків переведення цивільних затриманих між різними установами на окупованих територіях України та в Російську Федерацію.⁷⁹

⁶⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.332, п. 28; UKR.WS.341, п. 15; UKR.WS.362, пп. 29-30; UKR.WS.385, пп. 8, 11; UKR.WS.386, п. 16.

⁶⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.326, п. 50; UKR.WS.344, пп. 15, 20; UKR.WS.376, п. 20. Див. також UKR.WS.396, пп. 14-16.

⁷⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.326, пп. 46-48; UKR.WS.336, пп. 9-10; UKR.WS.343, пп. 9-12; UKR.WS.348, пп. 26, 35; UKR.WS.356, пп. 5, 10; UKR.WS.362, п. 10; UKR.WS.376, п. 18; UKR.WS.384, пп. 23-25.

⁷¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.338, пп. 40-42; UKR.WS.341, п. 15; UKR.WS.375, пп. 28-29; UKR.WS.402, п. 9.

⁷² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.324, п. 35; UKR.WS.325, пп. 28-31; UKR.WS.331, п. 16; UKR.WS.344, п. 16; UKR.WS.345, п. 17; UKR.WS.368, пп. 35-36; UKR.WS.385, п. 9.

⁷³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.331, п. 16; UKR.WS.344, п. 16; UKR.WS.335, п. 12; UKR.WS.396, п. 15.

⁷⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.324, пп. 34-35; UKR.WS.326, пп. 46, 52; UKR.WS.340, п. 113; UKR.WS.348, пп. 26-28; UKR.WS.386, пп. 21, 78; UKR.WS.402, п. 8.

⁷⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.336, пп. 10-11; UKR.WS.338, п. 42; UKR.WS.340, пп. 46, 51; UKR.WS.341, п. 15; UKR.WS.356, п. 5; UKR.WS.396, п. 13.

⁷⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.326, п. 53; UKR.WS.331, п. 17; UKR.WS.343, п. 18; UKR.WS.356, п. 11; UKR.WS.375, п. 30; UKR.WS.376, п. 18; UKR.WS.385, пп. 9-10; UKR.WS.402, п. 9.

⁷⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.335, пп. 13, 26, 37; UKR.WS.336, пп. 19, 22, 24-25; UKR.WS.340, пп. 49, 152; UKR.WS.341, п. 15; UKR.WS.344, пп. 33, 46, 52; UKR.WS.362, п. 10; UKR.WS.375, п. 30; UKR.WS.384, п. 25; UKR.WS.386, пп. 14, 23, 31, 33; UKR.WS.396, пп. 14-15.

⁷⁸ Опитування свідків ODHIR UKR.WS.336; UKR.WS.344. Див. також: UKR.WS.353; UKR.WS.355; UKR.WS.382; UKR.WS.383; UKR.WS.387; UKR.WS.395. Див. підрозділ IV. в. *Ситуація з військовополоненими* нижче.

⁷⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.327; UKR.WS.335; UKR.WS.336; UKR.WS.340; UKR.WS.343; UKR.WS.345; UKR.WS.368; UKR.WS.386.

37. Тривалість тримання під вартою, про яку уцілілі розповіли БДПЛ, значно різнилася – від кількох годин до 17 місяців. Крім того, БДПЛ поспілкувалося з родичами трьох цивільних осіб, які залишаються затриманими російською владою або «зниклими безвісти» з моменту їхнього свавільного арешту невдовзі після окупації їхніх районів у лютому 2022 року.⁸⁰ В одному випадку, починаючи з березня 2022 року,⁸¹ російські збройні сили затримали цивільну особу в Київській області та відвезли її до імпровізованого місця несвободи. За інформацією, доступною його батькам, його перевезли через Білорусь до слідчого ізолятора в Російській Федерації. У серпні 2022 року батькам зателефонували з Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ) і повідомили, що його перемістили на окуповану територію, а у вересні 2022 року вони дізналися, що його перевели назад до Російської Федерації. Востаннє батьки отримали інформацію про місцезнаходження сина у січні 2024 року від одного з обмінаних військовополонених. Наскільки їм було відомо, їхнього сина тримали під вартою без пред'явлення обвинувачень і протягом усього періоду він не мав доступу до адвоката. Батьки повідомили БДПЛ, що всі їхні спроби отримати від російської влади інформацію про місцезнаходження та статус їхнього сина були безуспішними.
38. Як повідомлялося раніше про умови тримання під вартою, більшість цивільних осіб, які пережили свавільні затримання, відзначали переповнені камери, відсутність належної вентиляції та світла, відсутність елементарних санітарних умов, недостатню кількість їжі та води, неможливість ходити або займатися фізичними вправами протягом тривалих періодів часу, а також відсутність доступу до належної медичної допомоги.⁸² Два свідки повідомили, що затриманих залучали до праці, не уточнивши, чи примушували їх до цього і чи отримували вони за це компенсацію.⁸³
39. Згідно з інформацією, отриманою БДПЛ, жертвам часто забороняли контактувати з ким-небудь або приймати відвідувачів, у тому числі родичів і адвокатів.⁸⁴ Російська влада часто відмовлялася визнавати факт їхнього затримання або надавати інформацію про долю чи місцезнаходження затриманих зацікавленим особам, у тому числі у випадках, коли затриманих переводили з одного місця тримання до іншого.⁸⁵ Особа, яка пережила тримісячне свавільне затримання, розповіла БДПЛ: «...з першого до останнього дня мого затримання моя сім'я не знала, де я перебуваю, чи живий я, чи ні, і чому я зник безвісти... Сестра намагалася мене знайти. [Вона] ходила до різних

⁸⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.343; UKR.WS.345; UKR.WS.356; UKR.WS.368.

⁸¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.343; UKR.WS.356.

⁸² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.335, пп. 16-18, 27-28, 46, 70-71, 95; UKR.WS.336, пп. 26-27; UKR.WS.338, пп. 49, 54, 57, 79, 86; UKR.WS.340, пп. 72-73, 92, 95-96, 109-112, 116-117, 121-123; UKR.WS.341, пп. 26, 29, 33, 36, 40; UKR.WS.344, пп. 67-68, 74, 82; UKR.WS.348, пп. 49-52; UKR.WS.384, пп. 54, 62; UKR.WS.386, пп. 15, 17, 22, 34-35.

⁸³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.335, п. 18; UKR.WS.340, пп. 115, 117.

⁸⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.327, пп. 35, 79; UKR.WS.340, пп. 88-91; UKR.WS.341, пп. 36, 47, 57; UKR.WS.386, пп. 42, 45. Див. також UKR.WS.338, п. 59.

⁸⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.325, пп. 34-36; UKR.WS.327, п. 20; UKR.WS.340, пп. 57-58, 88; UKR.WS.343, п. 33; UKR.WS.368, п. 49.

*мість в Херсоні, де утримували або катували людей. Вона підготувала пакунок і попросила когось передати його мені. Вони сказали, що такої людини у них немає».*⁸⁶

40. З 17 уцілілих від свавільних затримань, опитаних БДПЛ, 15 заявили, що їм офіційно не повідомили підстав для затримання, і вони не мали можливості оскаржити законність свого затримання на жодному етапі.⁸⁷ Лише двоє опитаних повідомили, що їм були пред'явлені офіційні обвинувачення.⁸⁸ У п'яти випадках, задокументованих БДПЛ, затримані перебували в умовах правової невизначеності місяцями.⁸⁹ Наприклад, літня жінка з окупованої Росією частини Запорізької області повідомила БДПЛ, що її затримали в липні 2023 року і перевірили її телефон, в якому були повідомлення з початку 2022 року, в яких обговорювалася кількість російських танків у цьому районі. Через три дні її будинок обшукали і вилучили електронні пристрої. Їй сказали, що вона буде затримана на час перевірки її пристроїв, але в кінцевому підсумку її утримували під вартою протягом восьми місяців без пред'явлення кримінальних обвинувачень. Свідок повідомила, що для виправдання позбавлення волі, її під час перебування під вартою дев'ять разів засуджували до адміністративного арешту за «порушення комендантської години», з терміном покарання від чотирьох до 30 діб: *«...оскільки у них не було реальних підстав везти мене до суду, то кожного разу, коли мене везли до суду, мені виносили вирок за порушення комендантської години. Російські судді були заздалегідь проінструктовані, кого засуджувати за порушення комендантської години».*⁹⁰ Родич жінки найняв адвоката, яка представляла її інтереси, але жінка не мала змоги зв'язатися з нею під час тримання під вартою і бачила її лише одного разу на судовому засіданні у листопаді 2023 року. Наприкінці березня 2024 року жінку звільнили з-під варти і доставили до грузинського кордону, після того, як вона отримала «наказ про депортацію» з області терміном на 20 років.
41. За інформацією, отриманою від неурядових організацій та адвокатів,⁹¹ багато цивільних осіб, які залишаються позбавленими волі, були затримані ще у лютому-березні 2022 року.⁹² В офіційних відповідях російської влади зазначалося, що цивільні особи були затримані за «опір спеціальній військовій операції», хоча офіційні обвинувачення не були поширеними. У деяких випадках для виправдання затримання

⁸⁶ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.340, пп. 58, 88.

⁸⁷ Крім того, БДПЛ задокументувало два випадки, коли людей інтернували як військовополонених, незважаючи на те, що вони були цивільними особами, які не брали участі у бойових діях. Опитування свідків БДПЛ, UKR.WS.336, пп. 37, 59; UKR.WS.345, пп. 17, 25, 144-146.

⁸⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.335, пп. 22, 54; UKR.WS.336, п. 57.

⁸⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.335; UKR.WS.336; UKR.WS.340; UKR.WS.348; UKR.WS.386. Див. також UKR.WS.343; UKR.WS.356; UKR.WS.368.

⁹⁰ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.386, п. 23.

⁹¹ БДПЛ спирається на інформацію, отриману під час 12 особистих та онлайн-інтерв'ю, проведених у травні 2024 року з представниками громадських організацій та адвокатами, які займаються питаннями свавільно затриманих українських цивільних осіб.

⁹² За даними українських НУО, які займаються цим питанням, станом на січень 2024 року під час обмінів полоненими було звільнено 160 цивільних осіб. Невелика кількість цивільних осіб була звільнена за інших обставин.

посилалися на статтю 5 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими на підставі нібито невизначеності щодо їхнього цивільного статусу.⁹³ НУО та адвокати також повідомили БДПЛ, що Російська Федерація притягнула до кримінальної відповідальності та засудила деяких цивільних осіб після тривалого свавільного позбавлення волі,⁹⁴ а одна з НУО, яка працює з цими питаннями, повідомила БДПЛ, що у 2024 році було розпочато щонайменше 93 таких кримінальних провадження. БДПЛ також отримало інформацію про випадки катувань, залякування та примусу самообмови цивільних осіб, яких обвинувачували у скоєнні злочинів.

б. Катування та жорстоке поводження на територіях, підконтрольних російській владі

42. БДПЛ отримало нові докази широкомасштабного і систематичного застосування катувань до цивільних осіб, які перебувають під вартою, з боку російських збройних сил і співробітників правоохоронних органів російської влади.⁹⁵ З 17 уцілілих від свавільних затримань, опитаних БДПЛ, 15 повідомили, що зазнали катувань або інших форм жорстокого поводження.⁹⁶ БДПЛ також отримало сім достовірних повідомлень про катування і жорстоке поводження від родичів осіб, які були або залишаються свавільно затриманими російською владою.⁹⁷ Окремо БДПЛ задокументувало чотири випадки катувань і жорстокого поводження з цивільними особами в умовах, не пов'язаних із позбавленням волі, у тому числі в будинках цивільних осіб.⁹⁸
43. БДПЛ отримало інформацію про застосування катувань і жорстокого поводження як в офіційних, так і в імпровізованих місцях несвободи на окупованих територіях України (Донецька, Херсонська, Запорізька області та Автономна Республіка Крим).⁹⁹ За свідченнями уцілілих осіб, опитаних БДПЛ, катування застосовували військовослужбовці російських збройних сил, включно з ФСБ, збройними

⁹³ НУО та адвокати повідомили БДПЛ, що отримати інформацію про долю громадян України, які, на їхню думку, утримуються Російською Федерацією, вкрай складно, і вони вважають, що інформація навмисно приховується. У більшості випадків російська влада, як повідомляється, надає або суперечливі відповіді, або взагалі не надає жодної інформації. У деяких випадках факт затримання визнається без інформації про обставини затримання. Іноді інформацію вдається отримати від військовополонених або, рідше, від інших цивільних осіб, коли останніх обмінюють чи звільняють, або під час судового процесу.

⁹⁴ Кримінальні переслідування порушуються за обвинуваченнями, зокрема, у «шпигунстві», «тероризмі», «екстремізмі» та «державній зраді».

⁹⁵ Для отримання додаткової інформації див. ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), пп. 55-64; ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), пп. 56-66.

⁹⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.324; UKR.WS.331; UKR.WS.335; UKR.WS.336; UKR.WS.338; UKR.WS.340; UKR.WS.341; UKR.WS.344; UKR.WS.348; UKR.WS.362; UKR.WS.384; UKR.WS.385; UKR.WS.386; UKR.WS.396; UKR.WS.402. Серед цих 15 осіб – 11 чоловіків і 4 жінки.

⁹⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.325; UKR.WS.327; UKR.WS.330; UKR.WS.345; UKR.WS.356; UKR.WS.365; UKR.WS.368; UKR.WS.375; UKR.WS.376.

⁹⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.342; UKR.WS.354; UKR.WS.369; UKR.WS.377.

⁹⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.335, пп. 43-44; UKR.WS.338, пп. 47, 58, 63; UKR.WS.341, пп. 25, 32, 45; UKR.WS.354, пп. 17; UKR.WS.369, пп. 136, 140; UKR.WS.377, п. 14; UKR.WS.384, пп. 25-26.

формуваннями пов'язаними з Російською Федерацією,¹⁰⁰ Національною гвардією Росії (Росгвардією) та підпорядкованими їй підрозділами.¹⁰¹

44. Відповідно до раніше задокументованих практик,¹⁰² часто повідомлялося про катування під час допитів з метою отримання інформації або зізнань,¹⁰³ примусу жертв до співпраці з окупаційною владою¹⁰⁴ або з метою покарання чи приниження.¹⁰⁵ Як описав один чоловік з Херсонської області, який пережив побиття: *«Мене завжди били троє людей. Вони повторювали одні й ті ж питання, і вони не запитували нормально. Вони дуже голосно кричали, ставлячи запитання і одночасно б'ючи».*¹⁰⁶ Уцілілий чоловік із Запорізької області розповів БДПЛ, що його побили за те, що у нього на телефоні були фотографії української символіки: *«Вони сказали: «ми прийшли звільнити вас» і «що ти робиш з фашистським прапором за спиною?». Вони також говорили «немає такої країни, як Україна», б'ючи мене по спині, сідницях і ногах, поки я ще лежав на землі».*¹⁰⁷
45. Уцілілі від свавільних затримань, які утримувалися в різних місцях, повідомляли про застосування подібних «ритуалів навчання і покарання» поза допитами. Наприклад, троє свідків розповіли БДПЛ, що їх змушували завчати та декламувати російський гімн і вигукувати гасла, що прославляють Росію. Тих ув'язнених, які не виконували ці «ритуали», жорстоко били.¹⁰⁸ Постраждалий з Донецької області розповів БДПЛ: *«...Щовечора перед сном потрібно було співати російський гімн, а коли охоронець заглядав у камеру, ув'язнені повинні були кричати «Слава Росії». Невиконання цієї вимоги призводило до побиття, зазвичай гумовими палицями».*¹⁰⁹

¹⁰⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.324, п. 35; UKR.WS.326, пп. 46, 52; UKR.WS.331, п. 20; UKR.WS.340, п. 34; UKR.WS.341, пп. 23, 41; UKR.WS.348, п. 61; UKR.WS.362, пп. 10, 30-31; UKR.WS.377, п. 14; UKR.WS.384, п. 31; UKR.WS.402, п. 10.

¹⁰¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.335, п. 35; UKR.WS.336, п. 39; UKR.WS.362, п. 10.

¹⁰² ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), пп. 56; ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), п. 58.

¹⁰³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.324, п. 35; UKR.WS.331, п. 50; UKR.WS.335, п. 19; UKR.WS.336, п. 19; UKR.WS.340, пп. 126, 142; UKR.WS.341, пп. 19, 41-43; UKR.WS.342, п. 80; UKR.WS.344, п. 20; UKR.WS.348, пп. 64-70, 97, 99, 113, 178; UKR.WS.354, п. 17; UKR.WS.362, п. 30; UKR.WS.369, пп. 126, 129-136; UKR.WS.377, пп. 14, 16; UKR.WS.384, п. 30; UKR.WS.402, пп. 9-10.

¹⁰⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.384, пп. 32-33.

¹⁰⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.341, п. 25; UKR.WS.369, пп. 121-125; UKR.WS.384, пп. 26, 61.

¹⁰⁶ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.341, п. 43.

¹⁰⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.384, п. 26.

¹⁰⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.335, пп. 31, 79; UKR.WS.336, п. 35; UKR.WS.348, пп. 183-184.

¹⁰⁹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.336, п. 35. Інший свідок з Херсонської області також згадував про таку ж практику: *«Одного разу був випадок, коли один ув'язнений не сказав вголос «Слава Росії, слава Путіну і слава Шойгу», і цей охоронець зайшов і вдарив його в груди. Я фактично вивчив гімн Росії за 20 хвилин».* Див. UKR.WS.348, п. 183.

46. Винаватці застосовували методи катування, описані в попередніх проміжних звітах БДПЛ,¹¹⁰ зокрема побиття різними предметами,¹¹¹ ураження електричним струмом,¹¹² колоті рани,¹¹³ удушення,¹¹⁴ стресові положення,¹¹⁵ каліцтва,¹¹⁶ імітацію страти,¹¹⁷ тривале застосування наручників і мішків,¹¹⁸ погрози смертю, каліцтвами або іншим фізичним насильством,¹¹⁹ а також погрози заподіяння шкоди членам родини.¹²⁰ Свідки також описали деякі методи та засоби катувань користуючись загальноживаними термінами, такі як застосування електрошоку за допомогою військового телефону «тапiк», який, серед іншого, називають «дзвінком Зеленському».¹²¹
47. Багато з тих, хто уцілило від свавільних затримань і катувань, повідомляли, що інші затримані також зазнавали фізичного насильства.¹²² Як розповів БДПЛ один чоловік з Херсонської області: *«Мої сусіди по камері були сині, як восьминоги, а один з них навіть був синій з фіолетовим відтінком»*.¹²³ Інша свідка з Донецької області розповіла: *«В інших камерах поруч з нами сиділи чоловіки, яких часто жорстоко били, навіть за найменші прохання, наприклад, вийти в туалет. [...] Ми це чули, ці звуки, це було жахливо»*.¹²⁴
48. Один з тих, хто пережив свавільні затримання та катування з Херсона, бачив, як застрелили іншого затриманого чоловіка: *«Мене вивели на вулицю і сказали стати на коліна. Я почув ще одну людину... Йому наказали те саме, і він став поруч зі мною. Я почув постріл і відчув, як на мене бризнула якась тепла рідина з того боку, де стояв на колінах цей інший чоловік. Вони застрелили його. Потім вони приставили пістолет до моєї голови. Я почув клацання, але він не вистрілив. Вони сказали: «О, Боже,*

¹¹⁰ ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), п. 57; ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), п. 60.

¹¹¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.324, п. 35; UKR.WS.326, пп. 48, 54; UKR.WS.335, пп. 34, 98; UKR.WS.336, пп. 19, 22; UKR.WS.338, пп. 60, 62, 78, 99; UKR.WS.340, пп. 59, 66; UKR.WS.341, пп. 17, 22-25; 42-44; 56; UKR.WS.342, пп. 80, 86; UKR.WS.348, п. 57; UKR.WS.354, п. 17; UKR.WS.356, п. 13; UKR.WS.362, п. 12; UKR.WS.369, п. 144; UKR.WS.375, п. 30; UKR.WS.377, пп. 13-14; UKR.WS.384, пп. 25-26; 35. Див. також UKR.WS.385, пп. 12, 31.

¹¹² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.326, пп. 48, 54; UKR.WS.327, п. 9; UKR.WS.348, пп. 95, 98, 114; UKR.WS.362, п. 11; UKR.WS.384, пп. 31, 37, 61; UKR.WS.396, п. 16.

¹¹³ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.341, п. 27.

¹¹⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.324, п. 35; UKR.WS.348, п. 77.

¹¹⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.335, пп. 25, 39-40; UKR.WS.340, п. 66; UKR.WS.341, пп. 26, 39.

¹¹⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.348, пп. 58, 75; UKR.WS.360, п. 16.

¹¹⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.331, п. 17; UKR.WS.341, пп. 46, 48, 60-61.

¹¹⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.348, пп. 63, 97, 112, 192, 206; UKR.WS.377, пп. 13-14; UKR.WS.384, пп. 28-29; 36; UKR.WS.396, п. 16.

¹¹⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.326, п. 54; UKR.WS.331, п. 18; UKR.WS.342, пп. 79, 86; UKR.WS.354, п. 17; UKR.WS.369, п. 144; UKR.WS.377, пп. 13-14; UKR.WS.384, пп. 26, 31; UKR.WS.386, пп. 23, 33-34.

¹²⁰ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.362, п. 13.

¹²¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.362, п. 11; UKR.WS.402, п. 13. Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), п. 57.

¹²² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.324, п. 36; UKR.WS.335, пп. 17, 32, 65-66, 79; UKR.WS.336, пп. 22-23; UKR.WS.340, пп. 81-83; UKR.WS.341, пп. 25, 38; UKR.WS.344, пп. 73, 86; UKR.WS.348, пп. 57-58, 75, 77; UKR.WS.354, п. 17; UKR.WS.356, п. 13; UKR.WS.384, пп. 28, 60; UKR.WS.386, пп. 38-39, 78.

¹²³ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.348, п. 57.

¹²⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.344, п. 73.

*сьогодні тобі пощастило», а потім знову повалили мене на землю».*¹²⁵ БДПЛ також отримало достовірні свідчення свідків про випадки смерті під час перебування під вартою внаслідок катувань.¹²⁶ Наприклад, одна свідка повідомила БДПЛ, що вона підозрює, що її родич помер від катувань, перебуваючи під вартою у невідомому місці в Донецьку (Донецька область). За словами свідки, в офіційному свідоцтві про смерть її родича було зазначено, що він помер в ув'язненні від гострої виразки шлунку, хоча в його історії хвороби не було таких записів, і, коли свідка побачила його тіло, вона заявила: *«Він виглядав так, ніби його сильно побили. На його тілі було багато синців».*¹²⁷

49. БДПЛ також задокументувало випадок, коли дружину затриманого катували в його присутності, щоб чинити додатковий тиск і вибити зізнання. Потерпілий із Запорізької області розповів БДПЛ: *«...За 15 хвилин хтось увійшов до кімнати, і я почув голос своєї дружини. Вони прив'язали її до стільця, взяли дроти, які використовували для катування електричним струмом, і прикріпили до неї. Вони сказали мені, що якщо я не буду відповідати на запитання, вони вдарять її струмом. Вони почали бити її струмом. Я чув, як вона кричала. Я сказав їм, що зараз буду говорити, але я цього не зробив, і вона також кричала, щоб я цього не робив. Вони продовжували бити струмом мою дружину, я впав зі стільця, і один з чоловіків бив мене пістолетом по голові».*¹²⁸ Його дружина, яку також опитало БДПЛ, згадувала: *«Щоразу, коли він заперечував звинувачення, мене били струмом. Це було більше десяти разів. Я чула, як вони заводили апарат, як годинник. Іноді це тривало кілька секунд, іноді довше».*¹²⁹
50. Кілька уцілілих також повідомили БДПЛ про сексуальне насильство,¹³⁰ або погрози сексуального насильства щодо них самих та їхніх сімей.¹³¹ БДПЛ також отримало додаткові достовірні повідомлення про застосування сексуального насильства як форми катувань під час тримання під вартою.¹³²
51. Дев'ять уцілілих, опитаних БДПЛ, зазнали різних короткострокових і довгострокових фізичних ушкоджень і психологічних травм у результаті катувань під час тримання під вартою. Серед отриманих травм були синці, переломи ребер і пальців, струси мозку, носові кровотечі, проблеми з серцем, а також втрачені або пошкоджені зуби.¹³³ Двоє

¹²⁵ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.341, п. 48.

¹²⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.325, пп. 37, 39; UKR.WS.340, пп. 92-93; UKR.WS.348, пп. 143-152; 158; UKR.WS.384, пп. 63-64. Див. також UKR.WS.341, пп. 52-54.

¹²⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.325, пп. 38-41.

¹²⁸ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.384, п. 37.

¹²⁹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.396, п. 16.

¹³⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.335, пп. 34, 90; UKR.WS.348, п. 66; UKR.WS.377, п. 16; UKR.WS.384, п. 25.

¹³¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.348, пп. 140, 181, 202; UKR.WS.384, п. 31; UKR.WS.396, п. 17.

¹³² Детальніше див. підрозділ IV. г. *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом*, нижче.

¹³³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.336, п. 56; UKR.WS.338, п. 62; UKR.WS.340, п. 154; UKR.WS.341, пп. 30, 66, 68; UKR.WS.342, п. 80; UKR.WS.348, п. 116; UKR.WS.354, п. 17; UKR.WS.384, п. 38; UKR.WS.385, п. 38.

уцілілих також зазначили, що вони втратили небезпечну кількість ваги через погане харчування в ув'язненні.¹³⁴ Багато хто повідомляв про пригнічений психологічний стан, відчуття тривоги, виснаження та проблеми зі сном.

в. Ситуація з військовополоненими

52. Під час моніторингу БДПЛ продовжувало виявляти тенденції щодо ймовірних порушень МГП та МППЛ, пов'язаних із поводженням з українськими військовополоненими,¹³⁵ що підтверджується інтерв'ю з 14 військовополоненими (12 чоловіками та двома жінками), а також п'ятьма інтерв'ю з колишніми цивільними ув'язненими, які надали достовірну інформацію з цього питання.¹³⁶ З 14 опитаних колишніх військовополонених семеро були звільнені у 2024 році, а решта розповіли про своє звільнення у 2022 та 2023 роках. Тривалість перебування в полоні становила від п'яти до 22 місяців, і особи утримувалися в різних місцях несвободи на окупованих територіях і в Російській Федерації.¹³⁷ Інформація, отримана під час інтерв'ю зі свідками та уцілілими, свідчить про продовження катувань та інших порушень МГП та МППЛ щодо українських військовополонених у першій половині 2024 року.¹³⁸
53. Аналіз БДПЛ відеоматеріалів, які нібито демонструють насильство над військовополоненими, поширених в інтернеті у 2024 році, також підтверджує цей висновок. На одному з цих відео зображено знущання російських військових над українським військовополоненим, на семи – вбивство/страту (або події відразу після нього) українських військовополонених та осіб, які припинили участь у воєнних діях (*hors de combat*), а на одному – використання російськими силами українських солдатів як живого щита.¹³⁹ Після розповсюдження цих відео українська влада ініціювала розслідування подій, зображених на них, а також інших інцидентів, які не містяться на відео.¹⁴⁰

¹³⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.340, п. 67; UKR.WS.344, п. 123.

¹³⁵ ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#); Інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні; Інформація, надана БДПЛ неурядовими організаціями, які займаються питаннями військовополонених.

¹³⁶ Серед цивільних осіб, опитаних БДПЛ, були цивільні особи, члени сімей яких були захоплені як військовополонені, а також цивільні особи, які утримувалися разом з військовополоненими в місцях несвободи.

¹³⁷ Усі 14 опитаних БДПЛ свідків згадували про утримання під вартою на тимчасово окупованих територіях України та на території Російської Федерації. Один з опитаних, UKR.WS.355, також згадав про нетривале утримання під вартою у Білорусі.

¹³⁸ Інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні; Інформація, надана БДПЛ неурядовими організаціями, які займаються питанням військовополонених; [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 грудня 2023 р. - 29 лютого 2024 р.](#), УВКПЛ ООН, 26 березня 2024 р.

¹³⁹ У рамках своєї моніторингової діяльності БДПЛ регулярно перевіряє соціальні мережі та платформи, пов'язаними зі сторонами конфлікту або такі, що підтримують їх. Завдяки цьому монітори БДПЛ переглядають і аналізують відповідні матеріали та перевіряють джерела відповідно до своєї методології. Див. також інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

¹⁴⁰ Офіс Генерального прокурора, [повідомлення](#) у Telegram, 20 лютого 2024 р.; Офіс Генерального прокурора, [повідомлення](#) у Telegram, 9 квітня 2024 р.

54. Спостерігачі БДПЛ ідентифікували понад 20 місць, де військовополонені утримувалися від моменту захоплення до звільнення. Ці місця включали імпровізовані місця тримання під вартою, які використовувалися для допитів і фільтрації військовополонених перед переведенням, слідчі ізолятори, великі виправні колонії і казарми, в яких утримувалися сотні затриманих. Багато з опитаних зазначили, що військовополонені чоловіки і жінки утримувалися окремо,¹⁴¹ і військовополонені переважно були відокремлені від цивільних осіб,¹⁴² хоча в деяких випадках цивільні особи утримувалися в тих самих камерах або казармах, що і військовополонені.¹⁴³
55. Усі 14 українських військовополонених, опитаних БДПЛ, повідомили, що упродовж усього періоду перебування в полоні вони регулярно стикалися з різними методами катувань і жорстокого поводження та були їхніми свідками.¹⁴⁴ Аналогічно, у всіх п'яти інтерв'ю, проведених БДПЛ з колишніми цивільними ув'язненими на цю тему, описувалися катування і жорстоке поводження з військовополоненими.¹⁴⁵
56. Семеро колишніх військовополонених, опитаних БДПЛ, розповіли, що починаючи з моменту їхнього захоплення їх піддавали обшукам і вилученню особистих речей,¹⁴⁶ приниженню, погрозам смертю, катуванням і жорстокому поводженню (як психологічному тиску, так і фізичним побиттям, у тому числі електричним струмом).¹⁴⁷ Опитані також зазначили, що від початку перебування в полоні їх піддавали допитам з метою отримання військової інформації, причому один свідок повідомив, що допит знімали на відео.¹⁴⁸ Один свідок розповів, що під час допиту кілька російських солдатів стріляли з автомата біля його голови і били його до такого стану, що він отримав переломи ноги та руки, після чого його утримували в підвалі приватного будинку.¹⁴⁹

¹⁴¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 55; UKR.WS.346, п. 73; UKR.WS.351, пп. 8, 10; UKR.WS.355, п. 44; UKR.WS.382, пп. 15, 57; UKR.WS.387, п. 42; UKR.WS.394, п. 12; UKR.WS.395, п. 25; UKR.WS.401, пп. 41, 77.

¹⁴² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 49; UKR.WS.351, п. 13; UKR.WS.353, п. 11; UKR.WS.355, пп. 9, 44, 48; UKR.WS.380, п. 61; UKR.WS.382, пп. 16, 56; UKR.WS.383, пп. 27-28, 99-101, 105; UKR.WS.394, пп. 13; UKR.WS.400, пп. 18; UKR.WS.401, п. 76. Див. також UKR.WS.336, пп. 24-25; UKR.WS.346, пп. 75-76; UKR.WS.387, п. 34; Інформація, надана БДПЛ неурядовими організаціями, які займаються питаннями військовополонених.

¹⁴³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.353, пп. 12, 21; UKR.WS.355, п. 16; UKR.WS.382, п. 16; UKR.WS.383, пп. 27-28, 52-53, 105; UKR.WS.387, п. 47; UKR.WS.395, п. 25. Див. також UKR.WS.336; UKR.WS.344.

¹⁴⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345; UKR.WS.346; UKR.WS.351; UKR.WS.353; UKR.WS.355; UKR.WS.380; UKR.WS.382; UKR.WS.383; UKR.WS.387; UKR.WS.393; UKR.WS.394; UKR.WS.395; UKR.WS.400; UKR.WS.401.

¹⁴⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.325; UKR.WS.336; UKR.WS.343; UKR.WS.344; UKR.WS.349.

¹⁴⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 33; UKR.WS.346, п. 32; UKR.WS.380, пп. 10, 28; UKR.WS.393, пп. 25-27; UKR.WS.394, пп. 8, 13; UKR.WS.395, п. 6; UKR.WS.400, п. 6.

¹⁴⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 23; UKR.WS.346, пп. 24, 32; UKR.WS.351, п. 10; UKR.WS.353, пп. 7-10; UKR.WS.355, п. 6; UKR.WS.380, пп. 13, 17, 19, 57; UKR.WS.383, пп. 6, 10; UKR.WS.400, пп. 7-8.

¹⁴⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, пп. 31, 34-35, 38, 40-42; UKR.WS.346, п. 32; UKR.WS.380, пп. 18-19, 57; UKR.WS.394, п. 8. Див. також інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що представляє сім'ї військовополонених.

¹⁴⁹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.400, п. 7.

57. Після моменту затримання та початкової фільтрації, а також після прибуття та/або переведення до більш постійного місця тримання під вартою військовополонені, опитані БДППЛ, повідомляли про проходження рутинних процедур ініціації, відомих під назвою «прийомка». Зокрема, військовополонені зазнавали словесних образ, принижень і жорстокого побиття з боку в'язничного персоналу.¹⁵⁰ Четверо з опитаних повідомили, що побиття відбувалося після медичного огляду, під час якого військовополонених змушували повністю роздягнутися і позувати для фотографій, щоб продемонструвати відсутність тілесних ушкоджень перед побиттям.¹⁵¹ За повідомленнями, під час побиття співробітники в'язниці обирали місця, де сліди фізичного насильства не були б настільки помітними, і використовували електричні пристрої.¹⁵² Один свідок повідомив БДППЛ, що бачив іншого затриманого зі шрамом на животі, який розповів свідку, що під час «прийомки» у місці несвободи у Белгородській області (Росія) він отримав травму, яка призвела до ниркової недостатності, що потребувала операції та восьмиденної госпіталізації.¹⁵³
58. Особи, опитані БДППЛ, також описали різні форми приниження, катувань і жорстокого поводження, яких вони зазнавали протягом усього часу тримання під вартою. Таке поводження включало регулярні та інтенсивні фізичні побої з використанням широкого спектру методів (кулаками, ногами, тупими предметами), катування електричним струмом, катування водою, укуси собак, примушування до інтенсивних фізичних навантажень, примус до стресових положень, імітація страти із застосуванням вогнепальної зброї, погрози каліцтва та сексуального насильства.¹⁵⁴ Опитані згадували, що кожне з цих знущань застосовувалося як під час допитів російською владою (див. нижче), так і в рамках повсякденної роботи в'язничного персоналу під час утримання під вартою. Один з опитаних БДППЛ в'язнів розповів, що його катували водою, а потім прикріпили до тіла «тапик» і катували електричним струмом.¹⁵⁵

¹⁵⁰ Опитування свідків БДППЛ UKR.WS.345, пп. 64-66, 69, 75, 107; UKR.WS.346, пп. 10, 27, 54; UKR.WS.353, пп. 22, 25; UKR.WS.355, п. 10; UKR.WS.380, п. 67; UKR.WS.382, пп. 6, 10, 24, 30; UKR.WS.383, пп. 14-15, 17, 55, 61; UKR.WS.387, пп. 8, 19; UKR.WS.394, пп. 11, 14, 20; UKR.WS.395, п. 12; UKR.WS.400, пп. 11, 13; UKR.WS.401, п. 46. Див. також UKR.WS.336, пп. 25, 31, 33, 36-37, 40, 42; UKR.WS.343, пп. 37, 73, 86; UKR.WS.349, пп. 81-82, 104-105; Інформація, надана БДППЛ неурядовими організаціями, що займаються питаннями військовополонених.

¹⁵¹ Опитування свідків БДППЛ UKR.WS.346, п. 10; UKR.WS.351, п. 15; UKR.WS.383, пп. 15, 41; UKR.WS.387, п. 19.

¹⁵² Див. наприклад, Опитування свідка БДППЛ UKR.WS.383, пп. 41-42.

¹⁵³ Опитування свідка БДППЛ, UKR.WS.383, пп. 17, 20-21.

¹⁵⁴ Опитування свідків БДППЛ UKR.WS.345, пп. 85, 112; UKR.WS.351, пп. 17, 19; UKR.WS.353, пп. 14, 23, 27, 35; UKR.WS.355, пп. 10-12, 17-19, 22-23, 25, 31-36, 41; UKR.WS.380, пп. 30-32, 35-36, 62, 64-66; UKR.WS.382, пп. 6, 14, 30-33, 44, 53; UKR.WS.383, пп. 15, 18, 26, 38-39, 42, 65, 77-78, 84, 86-89, 115; UKR.WS.387, пп. 8, 11-12, 24, 45, 51; UKR.WS.393, пп. 32, 46, 65; UKR.WS.394, пп. 14-17; UKR.WS.395, пп. 8, 10, 12-13, 15, 19; UKR.WS.400, пп. 11, 16, 18; UKR.WS.401, пп. 49-52, 53, 77. Див. також UKR.WS.325, пп. 61, 64; UKR.WS.336, пп. 33, 36-37; UKR.WS.351, п. 10; інформація, надана БДППЛ неурядовою організацією, що представляє сім'ї військовополонених. Див. підрозділ IV. г. *Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК)*, нижче.

¹⁵⁵ Опитування свідків БДППЛ, UKR.WS.380, пп. 64-66.

59. Крім того, четверо з опитаних розповіли про принаймні чотири окремі випадки смерті військовополонених внаслідок катувань і жорстокого поводження під час перебування в полоні.¹⁵⁶ В одному випадку свідок повідомив, що вночі начальник в'язниці забив одного військовополоненого до смерті в якості помсти, оскільки він нібито дізнався, що член його сім'ї загинув на фронті.¹⁵⁷ Двоє військовополонених також зазначили, що через постійні катування та жорстоке поводження, яких вони зазнали під час перебування в ув'язненні, троє військовополонених думали про самогубство або намагалися його вчинити.¹⁵⁸
60. Свідки також розповіли про аспекти повсякденного життя під час ув'язнення. Багато хто стверджував, що їх змушували вчити і декламувати російські вірші, пісні, національний гімн і тюремні правила, а невиконання цих вимог призводило до колективних покарань військовополонених.¹⁵⁹ Військовополонених, які розмовляли українською мовою, негайно карали.¹⁶⁰ Дев'ять військовополонених згадували, що їх змушували стояти протягом усього дня (з 06:00 до 22:00 години),¹⁶¹ причому невиконання цієї вимоги призводило як до індивідуальних, так і до колективних покарань у вигляді фізичного побиття.¹⁶² Опитані також згадували, що їх піддавали примусовій праці¹⁶³ та цікавості публіки, змушуючи давати інтерв'ю під запис російським журналістам і телевізійним знімальним групам.¹⁶⁴ Моніторинг БДПЛ демонструє, що як російські, так і українські військовополонені піддавалися цікавості

¹⁵⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.355, п. 29; UKR.WS.380, п. 30; UKR.WS.383, п. 77; UKR.WS.387, п. 24. Див. також UKR.WS.355, п. 21. Див. також інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями військовополонених; інформацію Міністерства внутрішніх справ України.

¹⁵⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.380, п. 30.

¹⁵⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.380, пп. 38, 65; UKR.WS.387, п. 24. Див. додаткову інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питанням військовополонених.

¹⁵⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, пп. 78, 116; UKR.WS.346, п. 11; UKR.WS.351, пп. 9, 16; UKR.WS.353, п. 27; UKR.WS.355, пп. 22, 31; UKR.WS.380, п. 32; UKR.WS.382, пп. 6, 35; UKR.WS.383, пп. 81, 90-91; UKR.WS.387, пп. 13, 21-22; UKR.WS.395, п. 18; UKR.WS.400, п. 16; UKR.WS.401, пп. 52, 54-55. Див. також UKR.WS.336, пп. 35, 43; UKR.WS.349, п. 83. Див. також інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що представляє інтереси сімей військовополонених.

¹⁶⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 110; UKR.WS.346, п. 11; UKR.WS.355, п. 22; UKR.WS.401, п. 62.

¹⁶¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 76; UKR.WS.353, п. 27; UKR.WS.382, п. 7; UKR.WS.383, п. 81; UKR.WS.387, пп. 16, 23; UKR.WS.394, п. 14; UKR.WS.395, п. 11; UKR.WS.400, п. 14. Див. також UKR.WS.336, пп. 33, 35; UKR.WS.351, п. 16. Див. також інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що представляє сім'ї військовополонених.

¹⁶² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 76; UKR.WS.353, п. 27; UKR.WS.382, п. 34; UKR.WS.383, п. 81; UKR.WS.387, пп. 16, 23; UKR.WS.394, п. 14; UKR.WS.400, п. 14. Див. також UKR.WS.336, пп. 33, 35.

¹⁶³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.346, пп. 39, 57-66; UKR.WS.382, п. 12.

¹⁶⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, пп. 108, 116; UKR.WS.353, п. 16; UKR.WS.380, п. 72; UKR.WS.383, пп. 11, 43-45, 92. Див. також UKR.WS.336, пп. 44-45; UKR.WS.387, п. 50; UKR.WS.393, п. 47.

публіки,¹⁶⁵ при чому значно більше таких ситуацій задокументовано щодо українських військовополонених.¹⁶⁶

61. Свідки також розповіли про те, що їх піддавали фізичному та психологічному насильству під час регулярних допитів. Допити проводилися численними особами, такими як місцеві слідчі або в'язничний персонал,¹⁶⁷ місцеві прокурори,¹⁶⁸ співробітники ФСБ¹⁶⁹ або члени Слідчого комітету Росії.¹⁷⁰ Ті, хто проводили допити, часто вимагали від військовополонених загальну та військову інформацію,¹⁷¹ а в деяких випадках намагалися отримати зізнання у скоєнні злочинів за допомогою катувань.¹⁷² Один з опитаних згадував, що деякі військовополонені після катувань зізналися у неправдивих кримінальних обвинуваченнях; один з таких військовополонених був згодом засуджений до 20 років позбавлення волі на підставі його фальшивих зізнань.¹⁷³ БДПЛ зазначає, що дії, які в іншому випадку вважаються воєнним злочином жорстокого поводження, можуть бути перекваліфіковані у воєнний злочин катування, якщо вони вчиняються для досягнення певного результату або мети, наприклад, отримання інформації або зізнання.¹⁷⁴
62. Свідки повідомили БДПЛ, що під час допитів їм обіцяли додаткові переваги (зокрема, включення до програми обміну полоненими або зменшення кількості побоїв), якщо вони стануть шпигунами/інформаторами Росії, як у місцях несвободи, так і якщо вони приєднаються до російських збройних сил.¹⁷⁵ Двоє військовополонених також розповіли, що їх змушували підписувати документи, які вони не мали змоги ні

¹⁶⁵ Як українська, так і російська влада поширюють матеріали, які піддають військовополонених цікавості публіки, що є порушенням МГП. «Піддавання цікавості публіки» може набувати різних форм, наприклад, оприлюднення фото- та відеозображень військовополонених, включно з останками померлих військовополонених. Під «публікою» мається на увазі будь-хто, хто не бере безпосередньої участі у взаємодії з військовополоненими. Такий захист зберігає гідність військовополонених і захищає їх та їхні сім'ї від ідентифікації та можливих репресій після звільнення. Див. [Третя Женевська конвенція](#), ст. 13(2).

¹⁶⁶ У рамках своєї моніторингової діяльності БДПЛ регулярно моніторить соціальні мережі та платформи, які пов'язані зі сторонами конфлікту або є такими, що їх підтримують. Таким чином, БДПЛ вдалося відстежити випадки, коли військовополонені піддаються цікавості публіки через публікацію відео та фотографій. Прикладом цього є один проросійський Telegram-канал, присвячений поширенню відео з українськими військовополоненими, який станом на 31 травня 2024 року опублікував понад 785 відео, 184 з яких були розміщені у травні 2024 року. Див. також інформацію Міністерства внутрішніх справ України.

¹⁶⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.383, пп. 31, 33.

¹⁶⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 47; UKR.WS.382, п. 43; UKR.WS.401, п. 33.

¹⁶⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.351, пп. 8, 17; UKR.WS.355, пп. 15, 47; UKR.WS.382, пп. 41-42; UKR.WS.387, п. 51; UKR.WS.401, п. 33.

¹⁷⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 87; UKR.WS.346, п. 48; UKR.WS.353, пп. 18-19, 30-31; UKR.WS.355, пп. 14, 47; UKR.WS.380, п. 25; UKR.WS.382, пп. 41-42; UKR.WS.383, пп. 32-34; UKR.WS.387, п. 45. Див. також UKR.WS.336, п. 37.

¹⁷¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.346, пп. 15, 51; UKR.WS.400, п. 12.

¹⁷² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.380, п. 35; UKR.WS.383, пп. 37-38; UKR.WS.394, п. 15. Див. також інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питанням військовополонених.

¹⁷³ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.380, п. 35.

¹⁷⁴ [Елементи злочинів МКС](#), статті 8(2)(а)(іі)-1 та 8(2)(а)(іі)-2.

¹⁷⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.380, пп. 39-40; UKR.WS.383, п. 36.

прочитати, ні зрозуміти, без можливості відмовитися.¹⁷⁶ Опитані, які повідомили, що могли зрозуміти зміст документів, заявили, що в них неправдиво стверджувалося, що свідки вчинили або були свідками воєнних злочинів чи терористичних актів.¹⁷⁷

63. Усі колишні військовополонені, опитані БДПЛ, детально розповіли про умови утримання під вартою. Вони описували переповнені камери/казарми,¹⁷⁸ в яких військовополонені були змушені спати по черзі, ділити ліжка або спати на підлозі.¹⁷⁹ У деяких місцях несвободи колишні військовополонені повідомляли, що їм відмовляли в належному одязі або опаленні в холодну пору року, а також у вентиляції влітку.¹⁸⁰
64. Свідки одностайно відзначали, що їжа була низької якості і в недостатній кількості, що іноді призводило до випадків харчових отруєнь або недоїдання.¹⁸¹ Один військовополонений описав кількість їжі як «достатню, щоб не померти».¹⁸² Багато з опитаних під час утримання під вартою зазнали значної втрати ваги, причому троє колишніх військовополонених конкретно заявили, що втратили від 40 до 45 кг ваги.¹⁸³ Також повідомлялося про недостатню кількість та якість води, яку надавали військовополоненим, при цьому полонених змушували пити забруднену та/або технічну воду, що часто призводило до хвороб.¹⁸⁴

¹⁷⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.380, п. 25; UKR.WS.400, п. 12. Див. також UKR.WS.336, п. 37.

¹⁷⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 52; UKR.WS.380, пп. 35-36; UKR.WS.382, п. 42; UKR.WS.387, пп. 51; UKR.WS.394, пп. 15, 19; UKR.WS.395, пп. 31. Див. також інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питанням військовополонених.

¹⁷⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 74; UKR.WS.353, п. 18; UKR.WS.355, п. 16; UKR.WS.380, п. 26; UKR.WS.382, п. 11; UKR.WS.387, пп. 16, 21; UKR.WS.393, п. 28; UKR.WS.394, пп. 14, 19; UKR.WS.395, п. 7. Див. також UKR.WS.325, п. 63; UKR.WS.336, пп. 26, 30, 33; інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями військовополонених.

¹⁷⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, пп. 50-51, 54, 74; UKR.WS.346, пп. 13; UKR.WS.351, п. 8; UKR.WS.353, пп. 13; UKR.WS.382, п. 13. Див. також UKR.WS.336, пп. 26, 30; UKR.WS.343, пп. 67-68; UKR.WS.349, п. 88; Інформація, надана БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями військовополонених.

¹⁸⁰ Опитування свідків БДПЛ, UKR.WS.353, п. 28; UKR.WS.355, п. 27; UKR.WS.395, п. 14. Див. також UKR.WS.380, п. 14. 45, де стверджується, що в одній казармі було опалення взимку. Див. додаткову інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що представляє сім'ї військовополонених.

¹⁸¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.325, п. 63; UKR.WS.345, п. 50; UKR.WS.351, п. 9; UKR.WS.353, пп. 18, 23, 27; UKR.WS.355, п. 20; UKR.WS.380, п. 27; UKR.WS.382, пп. 11, 51; UKR.WS.383, п. 64; UKR.WS.393, пп. 32, 37; UKR.WS.394, пп. 11, 14; UKR.WS.395, пп. 7; UKR.WS.400, пп. 10; UKR.WS.401, п. 31. Див. також UKR.WS.336, пп. 30, 33; UKR.WS.343, пп. 35, 70; UKR.WS.349, пп. 79-80. Див. додаткову інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питанням військовополонених.

¹⁸² Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.394, п. 14.

¹⁸³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, пп. 135, 138; UKR.WS.353, п. 27; UKR.WS.355, п. 20; UKR.WS.380, п. 27; UKR.WS.382, пп. 51; UKR.WS.383, п. 64; UKR.WS.393, пп. 41, 49-50; UKR.WS.401, пп. 69. Див. також UKR.WS.343, пп. 35; UKR.WS.349, п. 68. Див. також інформацію, надану БДПЛ НУО, що представляє інтереси сімей військовополонених.

¹⁸⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 81; UKR.WS.346, пп. 12, 44; UKR.WS.382, пп. 11; UKR.WS.393, п. 30; UKR.WS.394, п. 11; UKR.WS.401, пп. 37, 69. Див. також UKR.WS.336, п. 30; UKR.WS.344, пп. 67-68; інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що представляє сім'ї військовополонених.

65. Свідки також розповідали про те, що їм надавали обмежений доступ до душу та туалету або взагалі не дозволяли їх відвідувати.¹⁸⁵ Коли доступ дозволявся, опитані стверджували, що наданого часу було недостатньо, і він часто супроводжувався побиттям (у тому числі ураження електричним струмом), а також приниженнями з боку в'язничного персоналу.¹⁸⁶
66. Усі колишні військовополонені, опитані БДПЛ, зазначили, що через відсутність гігієни та переповненість камер/казарм спостерігалися нашествия комах та спалахи інфекційних захворювань, таких як туберкульоз і гепатит, що спричиняло додаткові захворювання серед ув'язнених.¹⁸⁷ Разом з тим, більшість опитаних зазначили, що в медичній допомозі зазвичай відмовляли та/або затримували її надання,¹⁸⁸ і що ті, хто звертався по допомогу, часто піддавалися побиттю та іншим покаранням (включно з ураженням електричним струмом) з боку в'язничного та медичного персоналу.¹⁸⁹ Один з опитаних згадував, що його товариш помер після того, як у нього піднялася температура і йому відмовили в медичній допомозі.¹⁹⁰
67. Шестеро свідків також розповіли, що фізичні вправи часто обмежувалися або повністю заборонялися, а коли дозволялися, то часто супроводжувалися побиттям з боку тюремного персоналу.¹⁹¹ Як зазначалося вище, військовополонені стверджували, що під час їхнього утримання під вартою тюремний персонал часто використовував інтенсивні фізичні вправи як форму катувань і жорстокого поводження, наприклад, примушуючи до надмірних присідань.
68. Дев'ять військовополонених, опитаних БДПЛ, заявили, що під час утримання під вартою вони не контактували з жодними міжнародними або гуманітарними

¹⁸⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, пп. 56-58; UKR.WS.351, пп. 9; UKR.WS.353, пп. 35; UKR.WS.355, п. 23; UKR.WS.380, пп. 14, 16, 33; UKR.WS.382, пп. 11, 21; UKR.WS.383, п. 81; UKR.WS.387, пп. 29-30; UKR.WS.393, пп. 28-29. Див. також UKR.WS.336, пп. 30; UKR.WS.343, пп. 35; UKR.WS.344, пп. 74; UKR.WS.349, пп. 96. Див. також інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що представляє сім її військовополонених.

¹⁸⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, пп. 95-96; UKR.WS.346, п. 70; UKR.WS.355, п. 23; UKR.WS.383, пп. 15, 39, 46; UKR.WS.387, пп. 24, 29-30; UKR.WS.401, п. 64. Див. також UKR.WS.349, п. 96; UKR.WS.382, п. 39.

¹⁸⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 130; UKR.WS.346, п. 14; UKR.WS.380, п. 29; UKR.WS.382, п. 37; UKR.WS.383, п. 102; UKR.WS.387, п. 23; UKR.WS.401, пп. 40-41, 56, 59, 69. Див. додаткову інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями військовополонених.

¹⁸⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, пп. 62, 130; UKR.WS.346, пп. 12, 25, 27; UKR.WS.353, пп. 34; UKR.WS.355, п. 28; UKR.WS.380, п. 29; UKR.WS.382, пп. 54; UKR.WS.383, п. 22; UKR.WS.387, пп. 18, 26-27; UKR.WS.394, п. 13; UKR.WS.400, п. 9; UKR.WS.401, пп. 39, 56. Див. також UKR.WS.325, п. 63; UKR.WS.336, пп. 27, 35, 42; UKR.WS.349, п. 78. Див. додаткову інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями військовополонених.

¹⁸⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.353, п. 34; UKR.WS.355, п. 28; UKR.WS.382, п. 36; UKR.WS.383, пп. 24, 80; UKR.WS.387, пп. 26-27; UKR.WS.393, пп. 33-36; UKR.WS.401, п. 56.

¹⁹⁰ Опитування свідка БДПЛ, UKR.WS.380, п. 29. Див. додаткову інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями військовополонених.

¹⁹¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.351, п. 9; UKR.WS.355, п. 21; UKR.WS.380, п. 34; UKR.WS.383, п. 25; UKR.WS.394, п. 17; UKR.WS.400, п. 12. Див. додаткову інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями військовополонених.

організаціями, зокрема, з МКЧХ¹⁹², а решта п'ять пригадують короткі контакти/візити представників «Червоного Хреста» під час їхнього утримання під вартою,¹⁹³ хоча було незрозуміло, чи йшлося про МКЧХ, чи про російський Червоний Хрест.

69. Так само деякі колишні військовополонені повідомили, що члени їхніх родин не знали про їхній статус або місцезнаходження, і їм було відмовлено в контакті з ними.¹⁹⁴ Часто родичі дізнавалися про їхній статус лише після інциденту, коли військовополонений піддавався цікавості публіки через відео, що поширювалися в соціальних мережах.¹⁹⁵ Багато з тих, кому було дозволено зв'язатися з родичами під час утримання під вартою, заявили, що не отримали відповідей, а єдиний свідок, який отримав посилку від родичів, заявив, що було очевидно, що в'язничний персонал забрав її вміст.¹⁹⁶
70. Кілька опитаних заявили, що деякі умови тримання під вартою дещо покращилися, особливо в період, що безпосередньо передував їхньому обміну, але уточнили, що вони все ще регулярно зазнавали жорстокого поводження через інтенсивні фізичні навантаження та словесні образи.¹⁹⁷ Перед звільненням четверо опитаних згадували, що їх змусили підписати документи про те, що вони не мають скарг на установу або на поводження з ними під час тримання під вартою/затримання, а також про те, що вони не зазнавали фізичного або психологічного насильства на території Російської Федерації.¹⁹⁸
71. Кілька колишніх військовополонених прямо заявили, що вони страждають від постійних фізичних та/або психологічних травм, спричинених перебуванням під вартою.¹⁹⁹
72. БДПЛ відзначає постійні проблеми з доступом до українських військовополонених для оцінки умов утримання та поводження з ними. Українська влада публічно заявила,

¹⁹² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, пп. 63, 102; UKR.WS.346, п. 77; UKR.WS.351, п. 22; UKR.WS.353, пп. 17, 37; UKR.WS.380, п. 72; UKR.WS.382, п. 55; UKR.WS.387, п. 49; UKR.WS.394, п. 13; UKR.WS.400, п. 23. Див. також UKR.WS.325, п. 62. Див. додаткову інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питанням військовополонених.

¹⁹³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.382, п. 49; UKR.WS.383, пп. 74-75, 93; UKR.WS.394, пп. 21, 25; UKR.WS.395, п. 34; UKR.WS.401, п. 28. Див. також UKR.WS.393, п. 58.

¹⁹⁴ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, пп. 63, 101; UKR.WS.353, п. 17; UKR.WS.380, п. 70; UKR.WS.382, п. 55; UKR.WS.383, п. 92. Див. також інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що представляє сім'ї військовополонених.

¹⁹⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.380, п. 72; UKR.WS.383, п. 11. Див. також UKR.WS.349, пп. 67-69.

¹⁹⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.353, п. 32; UKR.WS.383, п. 93; UKR.WS.387, п. 49; UKR.WS.395, п. 16. Див. також інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що представляє сім'ї військовополонених.

¹⁹⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.353, п. 33; UKR.WS.355, пп. 17, 26; UKR.WS.380, пп. 41, 44-45; UKR.WS.387, пп. 9, 17, 31; UKR.WS.394, п. 20; UKR.WS.395, п. 18.

¹⁹⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.345, п. 117; UKR.WS.351, пп. 18-19; UKR.WS.382, п. 63; UKR.WS.383, п. 71. Див. також UKR.WS.336, п. 46.

¹⁹⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.346, пп. 27-28; UKR.WS.355, п. 21; UKR.WS.380, пп. 51, 64; UKR.WS.383, пп. 102-103; UKR.WS.387, пп. 52-53; UKR.WS.393, п. 24. Див. додаткову інформацію, надану БДПЛ неурядовою організацією, що займається питанням військовополонених.

що багато українських військовополонених не бачилися з представниками МКЧХ під час перебування під вартою, а дискусії щодо доступу держав-посередників та/або омбудсменів завершуються безрезультатно.²⁰⁰ Це відрізняється від ситуації в українських місцях несвободи, в яких утримуються російські військовополонені, де російським військовополоненим дозволяють спілкуватися з родичами, а влада надає доступ представникам громадянського суспільства та міжнародних організацій для оцінки умов утримання та поведження з ув'язненими, а також для проведення інтерв'ю.²⁰¹ Проте БДПЛ висловлює занепокоєння щодо публікації зображень/відео російських військовополонених як засобами масової інформації, так і українською владою, що піддає їх цікавості публіки.²⁰²

73. Незважаючи на отриману позитивну інформацію щодо дотримання Україною норм МПП та гуманного поведження з російськими військовополоненими, які утримуються під вартою, БДПЛ, як і раніше, занепокоєне повідомленнями про катування, жорстоке поведження та позасудові страти російських військовополонених у місцях захоплення та перевезення, як зазначає УВКПЛ ООН та у достовірних повідомленнях медіа.²⁰³

г. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК)

74. БДПЛ продовжувало збирати свідчення від очевидців і уцілілих щодо ймовірних випадків СНПК. За даними Генеральної прокуратури України, станом на 5 червня 2024 року в Україні було зафіксовано 298 випадків СНПК.²⁰⁴ У 109 випадках жертвами були чоловіки (один з них – хлопець), а в інших 189 випадках – жінки (14 з них – дівчата).
75. БДПЛ отримало інформацію про 30 окремих випадків СНПК від 21 свідка.²⁰⁵ Ці ймовірні інциденти відображають тенденції, про які раніше повідомляло БДПЛ,²⁰⁶ і

²⁰⁰ Інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні; інформація, надана БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями військовополонених. Див. наприклад, Омбудсман Дмитро Лубінець, [повідомлення](#) у Telegram, 31 травня 2024 р.

²⁰¹ Інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні. Див. також [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 грудня 2023 р. - 29 лютого 2024 р.](#), УВКПЛ ООН, 26 березня 2024 р.

²⁰² У рамках своєї моніторингової діяльності БДПЛ регулярно консультується з соціальними мережами та платформами, пов'язаними зі сторонами конфлікту або такими, що підтримують їх. Таким чином, БДПЛ вдалося відстежити випадки, коли військовополонені піддаються громадській цікавості через публікацію відео та фотографій.

²⁰³ [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 грудня 2023 р. - 29 лютого 2024 р.](#), УВКПЛ ООН, 26 березня 2024 р.; [Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні: 1 березня - 31 травня 2024 р.](#), УВКПЛ ООН, 3 липня 2024 р. Див. також «В Україні вбивства росіян, які здалися в полон, розкололи очолюваний американцями підрозділ», New York Times, 6 липня 2024 р.

²⁰⁴ Інформація Офісу Генерального прокурора України, надана Постійним представництвом України при міжнародних організаціях у Відні. Статистичні дані про випадки СНПК фіксуються з 2014 року, причому переважна більшість з них була зареєстрована після 2022 року.

²⁰⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.321; UKR.WS.322; UKR.WS.327; UKR.WS.335; UKR.WS.340; UKR.WS.344; UKR.WS.345; UKR.WS.346; UKR.WS.348; UKR.WS.349; UKR.WS.351; UKR.WS.353; UKR.WS.354; UKR.WS.358; UKR.WS.371; UKR.WS.380; UKR.WS.383; UKR.WS.384; UKR.WS.396; UKR.WS.400; UKR.WS.401.

²⁰⁶ ОБСЄ/БДПЛ, [Другий проміжний звіт](#), pp. 116-122; ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), pp. 65-71.

доповнюють інформацію про сексуальне насильство в місцях позбавлення волі, включаючи насильство з елементами гомофобії та значну кількість жертв-чоловіків.

76. У семи з 30 зафіксованих випадків свідки були безпосередніми жертвами насильства.²⁰⁷ Більшість заявлених випадків насильства мали місце в місцях несвободи на територіях, які зараз окуповані або були окуповані Російською Федерацією (26 випадків), причому 13 зафіксованих випадків були скоєні проти військовополонених або осіб, яким російська влада надала статус військовополонених. Із 30 інцидентів сім були спрямовані проти дівчат і жінок, а 23 – проти чоловіків. Три випадки, за повідомленнями, сталися під час обшуку або відвідування будинку; у всіх трьох випадках жертвами були жінки та дівчата.
77. Свідки розповідали про різні види СНПК: імовірні випадки зґвалтування,²⁰⁸ погрози зґвалтування та сексуального насильства,²⁰⁹ у тому числі погрози зґвалтування членів сім'ї затриманого,²¹⁰ ураження статевих органів електричним струмом (та погрози такого ураження),²¹¹ нанесення ударів по статевих органах,²¹² погрози кастрації,²¹³ примусове оголення,²¹⁴ сексуальні домагання,²¹⁵ примушування до вчинення сексуальних дій щодо затриманих,²¹⁶ відверта фото- та відеозйомка затриманих²¹⁷ та тощо.²¹⁸ Колишній військовополонений повідомив: *«Не було жодного дня, щоб мені не погрожували відрізати геніталії»*,²¹⁹ а затримана жінка згадувала: *«Одного разу вони погрожували мені груповим зґвалтуванням на очах у мого чоловіка. Вони також сказали, що привезуть нашу доньку і віддадуть її кадирівцям, щоб ті зробили з нею все,*

²⁰⁷ Звинувачення включали примусове оголення (Опитування свідка БДПЛІ UKR.WS.345, пп. 23, 35), фотографування та відеозйомку оголених затриманих (UKR.WS.346, п. 48, UKR.WS.348, п. 66), нанесення ударів по геніталіях (UKR.WS.346, пп. 43, 45), погрози ураження статевих органів електричним струмом (Опитування свідка БДПЛІ UKR.WS.380, п. 64), погрози кастрації (UKR.WS.401, п. 35), погрози зґвалтування (UKR.WS.396, п. 17; UKR.WS.400, п. 17; UKR.WS.401, п. 49), погрози групового зґвалтування члена сім'ї на очах у затриманого (UKR.WS.384, п. 31; UKR.WS.396, п. 17).

²⁰⁸ Опитування свідків БДПЛІ UKR.WS.321, п. 47; UKR.WS.358, п. 36; UKR.WS.371, п. 19. Див. також UKR.WS.322, п. 24.

²⁰⁹ Опитування свідків БДПЛІ UKR.WS.335, п. 91; UKR.WS.383, п. 109; UKR.WS.396, п. 17; UKR.WS.400, п. 17; UKR.WS.401, п. 49. Див. також UKR.WS.358, п. 38.

²¹⁰ Опитування свідків БДПЛІ UKR.WS.384, п. 31; UKR.WS.396, п. 17.

²¹¹ Опитування свідків БДПЛІ UKR.WS.340, пп. 82-84; UKR.WS.348, п. 182; UKR.WS.380, п. 64. Див. також UKR.WS.353, п. 14; UKR.WS.354, п. 16.

²¹² Опитування свідка БДПЛІ UKR.WS.346, пп. 43-45.

²¹³ Опитування свідків БДПЛІ UKR.WS.345, пп. 85, 112; UKR.WS.401, п. 35.

²¹⁴ Опитування свідка БДПЛІ UKR.WS.345, пп. 23, 35.

²¹⁵ Опитування свідків БДПЛІ UKR.WS.344, п. 101; UKR.WS.345, п. 113.

²¹⁶ Опитування свідків БДПЛІ, UKR.WS.348, пп. 125-128; UKR.WS.383, п. 109.

²¹⁷ Опитування свідків БДПЛІ UKR.WS.346, п. 48; UKR.WS.348, п. 66.

²¹⁸ Катування електричним струмом кількох оголених людей, які стояли в ряд (Опитування свідка БДПЛІ UKR.WS.349, п. 104), пропозиція одного охоронця іншому зґвалтувати затриманого (UKR.WS.327, п. 63), твердження про те, що військовополонених чоловіків змушували носити жіночий одяг для розваги охоронців (UKR.WS.351, п. 21), зґвалтування із застосуванням сторонніх предметів (UKR.WS.348, п. 125; UKR.WS.383, п. 109).

²¹⁹ Опитування свідка БДПЛІ UKR.WS.401, п. 35.

*що захочуть, на очах у нас обох. Вони сказали, що її будуть гвалтувати, а нас змусять дивитися на це».*²²⁰

78. Три свідки розповіли БДПЛ про гомофобні заяви, які нібито робилися російськими представниками влади в місцях несвободи, а також про гомофобне і трансфобне поводження, спрямоване на приниження чоловіків.²²¹ Один зі свідків описав випадки сексуального насильства, згадавши, що співробітники в'язниці говорили про спеціальну камеру для ув'язнених геїв, і що ув'язненим погрожували помістити їх до цієї камери, припускаючи, що їх згвалтують.²²² Цей же свідок також описав випадок, коли ув'язненого гея змусили згвалтувати іншого ув'язненого.²²³

г. Управління окупованими територіями

і. Спроби змінити статус і режим окупованих територій

79. Згідно з МГП, окупація вважається перехідним і тимчасовим режимом. Окупаційна держава не набуває суверенітету над окупованою територією і повинна утримуватися від здійснення незворотних змін, які б докорінно змінили статус або режим таких територій. Так звана «анексія» територій, окупованих Російською Федерацією, залишається незаконною, не змінює їхнього статусу як української території за міжнародним правом і не може позбавити цивільне населення захисту, що надається йому відповідно до МГП.²²⁴ БДПЛ продовжує отримувати повідомлення про примус мешканців окупованих територій до набуття російського громадянства, а також про нав'язування навчальної програми Російської Федерації у школах та військово-патріотичного виховання дітей шкільного віку, що свідчить про те, що російська влада активізує зусилля, спрямовані на зміну демографічного складу території та зміну соціального статус-кво.

Примусове прийняття російського громадянства

80. БДПЛ продовжує відстежувати постійні та систематичні зусилля російської влади, спрямовані на примушення мешканців окупованих районів України до набуття російського громадянства.

²²⁰ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.396, п. 17.

²²¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.348, пп. 125-126, 140, 142; UKR.WS.383, пп. 56, 109; UKR.WS.351, п. 21.

²²² Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.348, пп. 140, 142.

²²³ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.348, пп. 125-126.

²²⁴ [Четверта Женевська конвенція](#), ст. 47.

81. Інформація, надана БДПЛ,²²⁵ а також свідчення очевидців²²⁶ підтвердили раніше задокументовану інформацію про те, що російське громадянство необхідне для того, щоб мешканці мали доступ до працевлаштування, освіти та охорони здоров'я, отримували пенсії, гуманітарну допомогу та соціальні виплати, а також могли вільно пересуватися, зокрема виїжджати з окупованих територій.²²⁷ Окрім порушення норм МГП щодо воєнної окупації, правила, обмеження та залякування, які, за повідомленнями, застосовуються до громадян України, можуть порушувати заборону дискримінації за національною ознакою²²⁸ і прирівнюються до примусової присяги на вірність державі-окупанту.²²⁹ Нав'язування російського громадянства може в подальшому призвести до примусового призову до армії, що прямо заборонено МГП.²³⁰
82. Тринадцять свідків, опитаних БДПЛ, розповіли, що доступ до працевлаштування як у державному, так і в приватному секторах часто обумовлений наявністю російського паспорта.²³¹ Від приватних підприємств вимагали перереєструватися за російським законодавством, а від власників бізнесу – мати російське громадянство.²³² Один свідок з Херсонської області заявив: *«Вони почали з адміністрації міста, органів місцевого самоврядування, людей, які працюють у школах, дитячих садках тощо. Потім вони перейшли до приватного/комерційного сектору, і ви вже не могли працювати, якщо у*

²²⁵ Інформація, надана БДПЛ неурядовою організацією, що займається питаннями прав людини та гуманітарного права на окупованих територіях; Інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні. ОБСЄ/БДПЛ, [Перший проміжний звіт](#), п. 80; ОБСЄ/БДПЛ, [Другий проміжний звіт](#), пп. 57-60; ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), пп. 91-97; ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), пп. 98-95.

²²⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.321; UKR.WS.326; UKR.WS.327; UKR.WS.328; UKR.WS.331; UKR.WS.333; UKR.WS.334; UKR.WS.336; UKR.WS.338; UKR.WS.339; UKR.WS.341; UKR.WS.342; UKR.WS.344; UKR.WS.350; UKR.WS.352; UKR.WS.354; UKR.WS.357; UKR.WS.361; UKR.WS.362; UKR.WS.363; UKR.WS.365; UKR.WS.369; UKR.WS.370; UKR.WS.396; UKR.WS.372; UKR.WS.373; UKR.WS.374; UKR.WS.377; UKR.WS.379; UKR.WS.384; UKR.WS.386.

²²⁷ Інформація, надана БДПЛ неурядовими організаціями, які займаються питаннями прав людини та гуманітарного права на окупованих територіях; інформація Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні. ОБСЄ/БДПЛ, [Перший проміжний звіт](#), п. 80; ОБСЄ/БДПЛ, [Другий проміжний звіт](#), пп. 57-60; ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), пп. 91-97; ОБСЄ/БДПЛ, [Четвертий проміжний звіт](#), пп. 98-95.

²²⁸ Зокрема, що стосується надання основних послуг та гуманітарної допомоги, див. [Четверта Женевська конвенція](#), ст. 27(3); [Додатковий протокол I](#), ст. ст. 69-70.

²²⁹ [IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі](#), ст. 45.

²³⁰ [IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі](#), ст. 45; [Четверта Женевська конвенція](#), ст. 51. Призов громадян окупованої території до збройних сил окупаційної влади є воєнним злочином, див. [Четверта Женевська конвенція](#), ст. 147 та [Статут МКС](#), ст. 8(2)(a)(v). Див. також підрозділ IV. г. ii. *Примусова мобілізація до збройних сил Російської Федерації*.

²³¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.321, п. 28; UKR.WS.326, п. 36; UKR.WS.328, п. 48; UKR.WS.333, п. 45; UKR.WS.342, пп. 57, 60; UKR.WS.350, п. 19; UKR.WS.354, п. 11; UKR.WS.357, п. 8; UKR.WS.362, п. 26; UKR.WS.396, п. 9; UKR.WS.372, пп. 38, 70; UKR.WS.373, п. 69; UKR.WS.384, п. 67.

²³² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.321, п. 29; UKR.WS.327, п. 56; UKR.WS.386, п. 60. Цю інформацію підтвердила неурядова організація, яка спілкувалася з БДПЛ, додавши, що ці заходи є проблематичними для українців, які проживають на підконтрольній українському уряду території, оскільки вони побоюються бути затриманими, підданими катуванням або жорсткому поводженню в разі повернення на окуповані території, а отже, втратити своє майно та бізнес.

нас не було російського паспорта».²³³ Два свідки додали, що роботодавців штрафували на суму від 250 000 до 500 000 рублів за працевлаштування українців без російських паспортів.²³⁴

83. Дванадцять свідків, опитаних БДПІЛ, також заявили, що для доступу до державних медичних послуг потрібні російські паспорти.²³⁵ Один свідок з Херсонської області заявив: «У одного з наших сусідів під час окупації стався серцевий напад, і місцева лікарня відмовилася його лікувати, оскільки у нього не було російського паспорта. Родичі відвезли його в іншу лікарню. Там його погодилися лікувати нелегально. Через це родичам довелося заплатити за всі ліки та велику суму грошей».²³⁶ Так само 17 свідків повідомили, що російське громадянство було необхідним для отримання різних послуг на окупованих територіях, таких як пенсії,²³⁷ гуманітарна допомога,²³⁸ соціальні виплати,²³⁹ доступ до комунальних послуг (вода, електрика та газ),²⁴⁰ освіта²⁴¹ та доступ до банківського рахунку.²⁴²
84. Свідчення свідків, зібрані БДПІЛ, також вказують на зв'язок між примусовим нав'язуванням російського громадянства і правами власності: п'ять свідків розповіли про погрози відбирання приватної власності, якщо власники не отримають російське громадянство.²⁴³
85. Вісімнадцять свідків заявили, що відсутність російського паспорта впливала на пересування мешканців на окупованих територіях. Зокрема, п'ять свідків заявили, що без російського паспорта мешканці не могли перетнути контрольно-пропускні пункти в'їзду-виїзду (КПВВ),²⁴⁴ а ще сім свідків повідомили про проблеми при перетині КПВВ з українськими документами, такі як тривале очікування, детальний допит або

²³³ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.333, п. 45.

²³⁴ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.384, п. 67; UKR.WS.386, п. 60.

²³⁵ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.326, п. 33; UKR.WS.333, п. 70; UKR.WS.334, пп. 89-90; UKR.WS.336, п. 56; UKR.WS.338, пп. 113, 120; UKR.WS.341, пп. 67-97; UKR.WS.344, пп. 150, 154; UKR.WS.365, пп. 146-147, 164; UKR.WS.369, п. 82; UKR.WS.373, пп. 69, 74; UKR.WS.379, пп. 92-93; UKR.WS.384, п. 62.

²³⁶ Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.372, п. 72.

²³⁷ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.321, пп. 29-30; UKR.WS.326, п. 33; UKR.WS.328, п. 55; UKR.WS.338, п. 113; UKR.WS.339, п. 24; UKR.WS.372, п. 70; UKR.WS.373, пп. 68-69; UKR.WS.379, п. 22.

²³⁸ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.333, п. 70; UKR.WS.350, п. 12; UKR.WS.363, п. 15; UKR.WS.370, п. 87; UKR.WS.372, п. 38.

²³⁹ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.328, п. 51; UKR.WS.333, пп. 69-70; UKR.WS.365, п. 164; UKR.WS.374, п. 46.

²⁴⁰ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.338, пп. 113, 120; UKR.WS.342, п. 129; UKR.WS.374, п. 46; UKR.WS.379, п. 22.

²⁴¹ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.327, п. 66; UKR.WS.328, п. 87; UKR.WS.333, п. 70. Для отримання додаткової інформації див. підрозділ IV. г. і. у частині *Серйозні та системні зміни, пов'язані з освітою*, нижче.

²⁴² Опитування свідка БДПІЛ UKR.WS.386, п. 62.

²⁴³ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.321, п. 33; UKR.WS.338, пп. 118, 122, 124-126; UKR.WS.365, п. 162; UKR.WS.369, п. 81; UKR.WS.379, п. 79.

²⁴⁴ Опитування свідків БДПІЛ UKR.WS.326, п. 33; UKR.WS.331, п. 52; UKR.WS.341, п. 71; UKR.WS.377, п. 8; UKR.WS.384, п. 67.

пошкодження українських документів.²⁴⁵ Один свідок з Херсонської області додав: «Водіння автомобіля з українськими номерами також є проблематичним. Ти не можеш поїхати в інше місто. Щоб отримати російські номери потрібен російський паспорт, а потім російське водійське посвідчення».²⁴⁶

86. Коментуючи російське законодавство, прийняте у квітні 2023 року, згідно з яким українці на окупованих територіях вважатимуться «іноземцями», якщо вони не набудуть російського громадянства до 1 липня 2024 року,²⁴⁷ свідок з Херсонської області повідомив БДПЛ, що багато людей без російських паспортів на окупованих територіях вже були змушені отримати посвідку на проживання, побоюючись арешту або затримання за непред'явлення російської карти мігранта, оскільки без посвідки на проживання вони вважаються «мігрантами».²⁴⁸
87. Крім того, п'ять свідків, опитаних БДПЛ, також заявили, що чоловіки з окупованих територій були змушені реєструватися у військових комісаріатах після того, як їх змусили отримати російські паспорти,²⁴⁹ а троє інших свідків висловили побоювання призову на військову службу через те, що їх змусили отримати російський паспорт.²⁵⁰

Серйозні та системні зміни, пов'язані з освітою

88. Протягом своєї моніторингової діяльності БДПЛ продовжувало отримувати повідомлення,²⁵¹ зокрема завдяки свідченням очевидців,²⁵² про серйозні та систематичні зміни, пов'язані з наданням освіти на окупованих територіях України, включаючи нав'язування навчальної програми Російської Федерації в школах та військово-патріотичного виховання дітей шкільного віку. Окупаційна держава повинна

²⁴⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.327, п. 43; UKR.WS.336, п. 52; UKR.WS.338, п. 112; UKR.WS.342, п. 128; UKR.WS.361, п. 7; UKR.WS.379, пп. 19, 22; UKR.WS.386, п. 62.

²⁴⁶ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.333, п. 69.

²⁴⁷ Указ Президента Російської Федерації від 27.04.2023 № 307 «[Про особливості правового становища окремих категорій іноземних громадян та осіб без громадянства в Російській Федерації](#)». Див. також ОБСЄ/БДПЛ, [Третій проміжний звіт](#), п. 97.

²⁴⁸ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.333, п. 50.

²⁴⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.341, п. 78; UKR.WS.377, пп. 8, 40; UKR.WS.379, п. 6; UKR.WS.386, п. 64. Див. також UKR.WS.331, п. 53.

²⁵⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.352, п. 17; UKR.WS.369, пп. 83-84, 87. Див. також UKR.WS.354, п. 19.

²⁵¹ Інформація, надана БДПЛ неурядовою організацією, що працює у сфері освіти на окупованих територіях, а також неурядовою організацією, що займається питаннями прав людини та гуманітарного права в цілому; Інформація від Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

²⁵² Ця інформація відображена в опитуваннях, зібраних БДПЛ у період з лютого 2023 року по квітень 2024 року, і стосується подій, свідками яких вони були протягом 2022 і 2023 років. Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.122; UKR.WS.128; UKR.WS.133; UKR.WS.135; UKR.WS.136; UKR.WS.147; UKR.WS.185; UKR.WS.192; UKR.WS.205; UKR.WS.218; UKR.WS.226; UKR.WS.228; UKR.WS.229; UKR.WS.234; UKR.WS.256; UKR.WS.262; UKR.WS.263; UKR.WS.266; UKR.WS.267; UKR.WS.269; UKR.WS.270; UKR.WS.273; UKR.WS.283; UKR.WS.288; UKR.WS.289; UKR.WS.305; UKR.WS.306; UKR.WS.308; UKR.WS.318; UKR.WS.321; UKR.WS.327; UKR.WS.328; UKR.WS.333; UKR.WS.357; UKR.WS.374; UKR.WS.377; UKR.WS.379; UKR.WS.384; UKR.WS.386; UKR.WS.396; UKR.WS.399.

поважати установи, які діють в рамках місцевого законодавства,²⁵³ і може організувати освіту дітей лише там, де діяльність місцевих установ не є належним чином організована. Наскільки це можливо, вона також повинна забезпечити, щоб викладачі були тієї ж національності, мови та релігії, що й діти.²⁵⁴ Широкомасштабна заміна української навчальної програми навчальною програмою Російської Федерації, а також запровадження російського військово-патріотичного виховання для дітей, як видається, порушує ці принципи і докорінно змінює статус-кво ante.²⁵⁵

Нав'язування навчальної програми Російської Федерації та тиск на батьків і вчителів

89. Сім свідків повідомили БДПЛ, що на територіях України, окупованих Російською Федерацією, окупаційна адміністрація замінила українську навчальну програму на російську.²⁵⁶ П'ятеро свідків також повідомили про фінансові стимули, які пропонувалися батькам для того, щоб віддати дітей до шкіл з російською програмою навчання.²⁵⁷
90. Свідки повідомили, що деякі викладачі на окупованих територіях погодилися викладати за російською навчальною програмою,²⁵⁸ тоді як інші відмовилися співпрацювати і продовжували таємно викладати українську навчальну програму в онлайн-класах.²⁵⁹ Моніторинг БДПЛ показує, що вчителі зазнавали утисків за відмову викладати навчальну програму Російської Федерації або якщо їх підозрювали у викладанні української навчальної програми онлайн; двоє свідків згадували, що вчителям сказали, що їх звільнять або змусять піти у відставку, якщо вони відмовляться викладати російську навчальну програму,²⁶⁰ а один свідок згадував, що одному вчителю погрожували затриманням та допитом за відмову співпрацювати.²⁶¹
91. Одна директорка школи із Запорізької області повідомила БДПЛ, що її допитувала ФСБ і що російські військовослужбовці прийшли до неї додому через її відмову

²⁵³ [IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі](#), ст. 43; див. також [Четверта Женевська конвенція](#), ст. 64, яка дозволяє відступати від місцевого законодавства лише з міркувань безпеки, або коли таке законодавство є перешкодою для застосування МГП, або коли це є «необхідним» для «підтримання впорядкованого управління на території».

²⁵⁴ [Четверта Женевська конвенція](#), ст. 50(3).

²⁵⁵ Ці заходи можуть ще більше підірвати лояльність населення до України, змушуючи мешканців окупованих територій присягати на вірність ворожій державі в порушення норм МГП, див. [IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі](#), ст. 45.

²⁵⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.136, п. 48; UKR.WS.147, п. 59; UKR.WS.205, п. 19; UKR.WS.263, п. 113; UKR.WS.306, пп. 20-21; UKR.WS.321, п. 88; UKR.WS.399, п. 24.

²⁵⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.122, п. 10; UKR.WS.128, п. 15; UKR.WS.228, п. 44; UKR.WS.234, п. 30; UKR.WS.357, п. 12.

²⁵⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.133, п. 21; UKR.WS.192, п. 58; UKR.WS.218, п. 18; UKR.WS.226, п. 7; UKR.WS.267, п. 92; UKR.WS.263, п. 113; UKR.WS.266, п. 73; UKR.WS.377, п. 47.

²⁵⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.133, п. 21; UKR.WS.205, п. 16; UKR.WS.256, п. 11; UKR.WS.273, п. 31; UKR.WS.283, п. 21; UKR.WS.305, п. 14; UKR.WS.333, п. 26; UKR.WS.384, п. 65; UKR.WS.386, п. 73; UKR.WS.396, п. 5; UKR.WS.399, п. 24.

²⁶⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.228, пп. 14-18; UKR.WS.318, п. 36.

²⁶¹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.273, п. 31. Див. також UKR.WS.218, п. 25; UKR.WS.270, п. 22.

співпрацювати з окупаційною адміністрацією,²⁶² а троє інших свідків з тієї ж області заявили, що окупаційна влада обшукує домівки освітян, яких підозрюють у викладанні української навчальної програми в режимі онлайн.²⁶³ Одна свідка розповіла про численні допити протягом кількох тижнів і про те, що під час одного з них представники влади обшукували її будинок близько десяти годин, зупинившись лише тоді, коли вона втратила свідомість і її довелося доставити до лікарні через стрес, спричинений обшуком.²⁶⁴

92. Свідки повідомили БДПЛ, що батьки дітей, які не відвідували школи з російською навчальною програмою або яких підозрювали в тому, що вони навчаються за українською навчальною програмою онлайн, також зазнавали домашніх візитів. Свідок із Запорізької області пояснив, що місцева окупаційна влада повідомила батькам, що якщо вони *«не забезпечать присутність своїх дітей у школі 1 вересня [2022 року], до них прийдуть російські солдати»*,²⁶⁵ а інший свідок із тієї ж області підтвердив, що з березня 2023 року, окрім місцевої влади, поліцейські та озброєні військовослужбовці відвідували батьків, щоб примусити їх віддати своїх дітей до російських шкіл.²⁶⁶
93. Подібним чином свідки повідомили БДПЛ, що окупаційна влада погрожувала, що дітей заберуть у батьків, якщо їх не відправлять до школи з російською навчальною програмою.²⁶⁷ Свідок із Запорізької області заявив: *«Мені прямо погрожували і казали, що якщо ви не віддасте дітей до російської школи, ми їх заберемо»*, а свідок з Херсонської області пояснив, що *«батьки були зобов'язані приводити дітей до школи, тому що прийдуть спецслужби і заберуть дітей»*.²⁶⁸ Крім того, один свідок згадував, що йому погрожували депортацією на підконтрольну Україні територію без дитини, якщо вона не буде відвідувати російську школу.²⁶⁹ На додаток до свідчень очевидців, БДПЛ отримало інформацію від двох неурядових організацій, що працюють у сфері освіти на окупованих територіях, та двох НУО, що займаються правами людини в цілому, які підтвердили погрози батькам, які відмовлялися віддавати своїх дітей до шкіл з російською навчальною програмою.
94. У трьох свідченнях очевидців зазначалося що батьки повинні мати російський паспорт, щоб їхні діти могли відвідувати школу,²⁷⁰ а ще двоє свідків додали, що учні отримують

²⁶² Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.228, пп. 14-25, 29-37.

²⁶³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.226, пп. 9-22; UKR.WS.288, п. 11; UKR.WS.379, п. 89.

²⁶⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.226, пп. 9-17.

²⁶⁵ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.228, п. 44.

²⁶⁶ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.229, пп. 47-49.

²⁶⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.128, п. 15; UKR.WS.135, п. 27; UKR.WS.185, п. 71; UKR.WS.228, п. 44; UKR.WS.229, пп. 48-49; UKR.WS.234, п. 30; UKR.WS.262, п. 61; UKR.WS.288, п. 28; UKR.WS.289, пп. 45, 53; UKR.WS.377, п. 48; UKR.WS.384, п. 66. Див. також UKR.WS.306, п. 19.

²⁶⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.288, п. 28; UKR.WS.377, п. 48.

²⁶⁹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.229, пп. 48-49.

²⁷⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.269, п. 51; UKR.WS.289, пп. 45, 53; UKR.WS.328, п. 87. Див. також UKR.WS.333, п. 70.

атестати про закінчення школи лише за наявності російського паспорта.²⁷¹ Також, троє свідків заявили, що деякі батьки вирішили виїхати з окупованих територій, оскільки не хотіли, щоб їхні діти відвідували школи з російською навчальною програмою.²⁷²

Військово-патріотичне виховання

95. БДПЛ також отримало інформацію, у тому числі завдяки дев'яти свідченням очевидців,²⁷³ про нав'язування російського військово-патріотичного виховання дітям, які проживають на окупованих територіях, що включало примус дітей до вступу у військово-патріотичні молодіжні організації, де їх навчали поводженню зі зброєю. Також були повідомлення про відправлення дітей до «оздоровчих» таборів, де вони отримували подальшу військово-патріотичну підготовку. Нав'язування військово-патріотичного виховання, як видається, має на меті підірвати лояльність населення до України, що є порушенням МГП.²⁷⁴ МГП також передбачає, що діти, розлучені зі своїми батьками, повинні виховуватися особами своєї національності та мови, де це можливо, щоб «виключити будь-яку релігійну або політичну пропаганду, спрямовану на те, щоб відірвати дітей від їхнього природного середовища».²⁷⁵
96. Один зі свідків, батько учня шкільного віку з Донецької області, повідомив БДПЛ, що для різних вікових груп розроблені різні навчальні програми з військово-патріотичного виховання, а один зі свідків із Запорізької області розповів, що учні відвідують заняття з військово-патріотичного виховання щонайменше двічі на тиждень.²⁷⁶ Тим часом, свідок з Херсонської області зазначив: *«Дітей у дитячому садку відвідують російські солдати. Вони дозволяють дітям гратися на військовій техніці та з військовими предметами. Їх вчать сприймати російську армію як визволителів»*.²⁷⁷ Четверо свідків також згадували, що школярів щоранку змушували співати гімн Російської Федерації на початку занять.²⁷⁸

²⁷¹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS. 267, п. 95; UKR.WS.327, п. 66.

²⁷² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.308, пп. 41; UKR.WS.374, п. 34; UKR.WS.386, п. 74. Див. також UKR.WS.357, п. 12.

²⁷³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.186, пп. 32, 37, 42; UKR.WS.192, п. 64; UKR.WS.234, п. 80; UKR.WS.262, п. 65; UKR.WS.267, п. 109; UKR.WS.275, п. 23; UKR.WS.312, п. 10; UKR.WS.365, пп. 155-159; UKR.WS.377, п. 48. Див. також інформацію, надану БДПЛ неурядовими організаціями, що працюють у сфері освіти на окупованих територіях, та неурядовими організаціями, що займаються питаннями прав людини та гуманітарного права в цілому; інформацію від Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні. БДПЛ зазначає, що за свідченнями інших осіб, свідки описували випадки відправлення дітей до цих таборів, тоді як інформація, отримана з інших джерел, стосувалася безпосередніх свідчень про такі події.

²⁷⁴ Див. [IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі](#), ст. 45, яка забороняє примушувати жителів окупованої території присягати на вірність державі-супротивнику.

²⁷⁵ [Четверта Женевська конвенція](#), ст. 24. Див. також Коментар Пікте до Четвертої Женевської конвенції (1958), ст. 24, с. 188.

²⁷⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.186, пп. 32, 37, 42, UKR.WS.234, п. 41.

²⁷⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.365, п. 157.

²⁷⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.135, п. 26; UKR.WS.205, п. 19; UKR.WS.377, п. 48; UKR.WS.384, п. 66.

ii. Примусова мобілізація до збройних сил Російської Федерації

97. БДПЛ продовжує отримувати повідомлення, у тому числі 13 свідчень очевидців,²⁷⁹ про примусовий призов і мобілізацію українських цивільних осіб до російських збройних сил. МГП чітко забороняє примушувати цивільних осіб служити у збройних або допоміжних силах окупаційної держави, у тому числі шляхом використання пропаганди, спрямованої на забезпечення добровільного вступу²⁸⁰, а примусовий призов цивільних осіб до збройних сил окупаційної держави є воєнним злочином.²⁸¹ Хоча призов на військову службу залишається прерогативою держав, з огляду на поширені повідомлення про примусове прийняття російського громадянства,²⁸² випадки, коли українських чоловіків примушували до набуття російського громадянства, а потім призивали на військову службу, слід розглядати як примусовий призов українців до збройних сил.
98. За інформацією десяти НУО, що займаються правами людини та гуманітарними питаннями на окупованих територіях, усі 17-річні хлопці повинні були стати на військовий облік, і, щоб запобігти призову юнаків, сім'ї намагалися виїхати з окупованих територій. НУО також повідомляли про пропаганду, спрямовану на забезпечення добровільного вступу до армії, а також про тиск на призовників з метою змусити їх підписати контракт і стати професійними солдатами. Крім того, повідомляється, що особам, обвинуваченим у скоєнні злочинів, пропонували підписати контракт в обмін на зняття обвинувачень, а також було багато повідомлень про притягнення до відповідальності за ухилення від призову. Інформація, отримана БДПЛ, свідчить про те, що призовників відправляли в райони активних бойових дій лише після підписання контракту на проходження військової служби.
99. У зв'язку з цим п'ять свідків, опитаних БДПЛ, описали зв'язок між примусовим призовом і отриманням російського паспорта.²⁸³ Один свідок з Херсонської області, посилаючись на події жовтня 2023 року, заявив: *«Коли я отримав (російський) паспорт, мені також дали документ, з яким я повинен був протягом двох тижнів з'явитися до (військового) комісаріату»*.²⁸⁴ Водночас свідок із Запорізької області заявив, що 30 жовтня 2023 року окупаційна адміністрація повідомила, що *«чоловіків, які отримують [російський] паспорт, одночасно направляють до військомату та*

²⁷⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.321; UKR.WS.326; UKR.WS.328; UKR.WS.330; UKR.WS.331; UKR.WS.341; UKR.WS.352; UKR.WS.354; UKR.WS.369; UKR.WS.377; UKR.WS.379; UKR.WS.381; UKR.WS.386. Див. також Інформацію, надану БДПЛ неурядовими організаціями, які займаються питаннями прав людини та гуманітарного права на окупованих територіях; Інформацію Постійного представництва України при міжнародних організаціях у Відні.

²⁸⁰ Четверта Женевська конвенція, ст. 51.

²⁸¹ Четверта Женевська конвенція, ст. 147; Римський статут МКС, ст. 8(2)(а)(v).

²⁸² Детальніше див. підрозділ IV. г. і. у частині Примусове прийняття російського громадянства.

²⁸³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.341, п. 78; UKR.WS.377, пп. 8, 40; UKR.WS.379, п. 6; UKR.WS.386, п. 64. Див. також UKR.WS.331, п. 53.

²⁸⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.377, п. 40.

*вручають повістки».*²⁸⁵ Троє інших свідків висловили побоювання, що їх можуть призвати до армії після отримання російського паспорта.²⁸⁶ Один свідок із Запорізької області повідомив: *«Особисто я розумів, що якщо я отримаю російський паспорт, то наступним кроком буде призов і служба в їхній армії... Це мене тоді хвилювало, адже якщо я стану громадянином Росії, то мене можуть законно призвати в армію».*²⁸⁷

100. Два свідки з Донецької області також розповіли, що протягом 2022 року на окупованих територіях відбувалася більш активна мобілізація чоловіків і що представники військкомату забирали людей на вулицях або на блокпостах.²⁸⁸ Двоє свідків пригадали, що на окупованих територіях чоловіки часто переховувалися, щоб уникнути мобілізації до російських збройних сил.²⁸⁹ За словами одного свідка: *«Вони попросили всіх чоловіків віком від 18 до 55 років вийти [з автобусів або приватних автомобілів] з документами. Вони перевіряли їх, і якщо у когось не було броні або задовільних документів, вони забирали цю людину в свій автобус».*²⁹⁰
101. За словами одного свідка з Луганська, у вересні 2022 року під час так званого «референдуму» про приєднання до Російської Федерації він став свідком того, як виборців, у тому числі деяких його колег, силоміць забирали та мобілізували до російських збройних сил.²⁹¹
102. Водночас, свідки з Херсонської та Донецької областей розповідали про рекламу, розміщену в соціальних мережах, яка пропагувала призов і заохочувала вступати до лав російських збройних сил.²⁹² За словами одного зі свідків, у рекламі повторювалося, що призов є «обов'язковим», а відмова від нього може призвести до «15 років ув'язнення за порушення закону».²⁹³
103. Зокрема, одна особа, яка розмовляла з БДПЛ, заявила, що російські військові пропонували цивільним особам гроші за вступ до російських збройних сил, кажучи,

²⁸⁵ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.379, п. 6.

²⁸⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.352, п. 17; UKR.WS.369, пп. 83-84, 87. Див. також UKR.WS.354, п. 19.

²⁸⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.369, пп. 83-84.

²⁸⁸ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.328, пп. 38, 70; UKR.WS.381, п. 19.

²⁸⁹ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.328, пп. 18, 70; UKR.WS.381, пп. 17-18. Це підтверджується інформацією, отриманою від неурядових організацій.

²⁹⁰ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.328, п. 38.

²⁹¹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.330, п. 31.

²⁹² Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.326, п. 75; UKR.WS.328, п. 5.

²⁹³ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.328, п. 5. У вересні 2022 року Державна Дума Росії внесла зміни до Кримінального кодексу, зокрема передбачивши кримінальну відповідальність для осіб, які перебувають у запасі та призвані на військові збори, у разі неявки на них, яка поширювалася і на окуповані території. Федеральний закон від 24.09.2022 № 365-ФЗ «Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації та статті 151 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації».

що «вони могли легко отримувати 200 000 рублів на місяць». За словами цього свідка, деякі люди вступали до армії добровільно, тоді як інших призивали примусово.²⁹⁴

104. Також, двоє свідків повідомили, що виїхали з окупованих територій через загрозу мобілізації.²⁹⁵ Один свідок з Херсонської області, який виїхав з окупованих територій у квітні 2024 року, зазначив: «Я вирішив виїхати, тому що Росія почала мобілізацію і призов, тому що... Путін сказав, що їм потрібно 300 000 призовників з нових територій».²⁹⁶

д. Примусова співпраця з окупаційною владою та обвинувачення у колабораційній діяльності

105. За інформацією, наданою українською владою, протягом звітного періоду було відкрито 3932 кримінальні справи за обвинуваченням у колабораційній діяльності, за якими затримано 156 осіб.²⁹⁷ З моменту набуття чинності закону в березні 2022 року²⁹⁸ було винесено 1622 рішення першої інстанції у справах про колабораційну діяльність, з яких 634 – протягом звітного періоду, що свідчить про збільшення кількості випадків переслідування за ними.²⁹⁹

106. БДПЛ відзначає, що відповідні положення Кримінального кодексу та практика його застосування залишаються проблематичними. Відсутність розмежування між добровільною і недобровільною співпрацею викликає занепокоєння, особливо коли українська влада визнала «колабораційною діяльністю»: роботу в школах за російськими навчальними програмами,³⁰⁰ ведення малого бізнесу в Криму³⁰¹ і загалом взаємодію з окупаційною владою на окупованих територіях.³⁰²

107. Сімнадцять свідків порушили питання колабораційної діяльності на окупованих територіях України під час інтерв'ю з БДПЛ.³⁰³ З їхніх свідчень випливають дві

²⁹⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.321, п. 80. БДПЛ повторює, що заборона МГП на примусовий або насильницький призов є абсолютною і не допускає відступів.

²⁹⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.377, пп. 24-26; UKR.WS.379, пп. 6-7.

²⁹⁶ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.377, п. 24.

²⁹⁷ Інформація від Національної поліції України.

²⁹⁸ [Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність».](#)

²⁹⁹ Водночас, лише 31 справа (14 у звітному періоді) була оскаржена в апеляційному порядку, див. [Єдиний державний реєстр судових рішень](#).

³⁰⁰ Інформація надана БДПЛ громадськими організаціями, які здійснюють моніторинг ситуації з освітою на українських територіях, що перебувають під російською окупацією.

³⁰¹ Інформація надана БДПЛ неурядовими організаціями, які займаються питаннями реінтеграції окупованих українських територій після їхнього звільнення від окупаційних сил.

³⁰² Інформація надана БДПЛ неурядовою організацією, які працює з широким колом питань, включаючи захист жертв війни в Україні.

³⁰³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.321; UKR.WS.327; UKR.WS.331; UKR.WS. 333; UKR.WS.335; UKR.WS.338; UKR.WS.340; UKR.WS.342; UKR.WS.348; UKR.WS.349; UKR.WS.358; UKR.WS.364; UKR.WS.369; UKR.WS.373; UKR.WS.377; UKR.WS.384; UKR.WS.402.

основні тези: по-перше, про те, що окупаційна влада чинила тиск з метою примусу до співпраці; по-друге, про їхні побоювання щодо переслідування колаборантів за українським законодавством через відсутність ясності щодо того, що є колабораційною діяльністю фактично і юридично.

108. Згідно з МГП, на окупаційні держави накладаються конкретні зобов'язання щодо примусової праці: тільки повнолітні особи можуть бути примушені до праці, і то лише на роботах, необхідних для забезпечення потреб окупаційної армії, комунальних служб, а також для харчування, забезпечення житлом, одягом, транспортом і охороною здоров'я населення окупованої території.³⁰⁴ Це положення слід розглядати разом із зобов'язаннями держави-окупанта перед населенням в окупації.³⁰⁵ Щодо суддів і державних службовців, то окупаційна влада не може змінювати їхній статус, а також не може застосовувати до них санкції або вживати заходів примусу, якщо вони подають у відставку з міркувань совісті, оскільки такі особи мають право піти у відставку з власної ініціативи. Це, однак, не впливає на обмежене право окупаційної влади реквізувати роботу з вищеперерахованих причин, багато з яких можуть входити до обов'язків державних службовців.³⁰⁶
109. Чотири свідки БДПЛ повідомили про випадки, коли окупаційна влада пропонувала співпрацю, а після відмови чинила на них тиск через погрози та затримання. Двоє свідків розповіли, що їхню родину затримали і погрожували кримінальним переслідуванням після того, як один із членів сім'ї відмовився співпрацювати.³⁰⁷ Інший свідок згадував, що після того, як його попросили *«повідомляти про те, що вони бачать»*, людям сказали: *«якщо ви не будете співпрацювати, ми завдамо шкоди вашій родині»*.³⁰⁸ Четвертий свідок заявив, що затриманим пропонували доносити на інших осіб в обмін на дострокове звільнення.³⁰⁹
110. Свідки БДПЛ відзначили ситуації, коли державні службовці працювали в органах влади на окупованій території,³¹⁰ причому один зі свідків стверджував, що осіб, які утримувалися від продовження роботи на таких посадах, замінювали російськими призначенцями.³¹¹ Були повідомлення про те, що окупаційна влада примушувала

³⁰⁴ [Четверта Женевська конвенція](#), ст. ст. 51(2), 51(4). Окупаційна держава не може примушувати осіб, які перебувають під захистом, виконувати будь-яку роботу, яка залучає їх до військових операцій, і за жодних обставин не може використовувати осіб, які перебувають під захистом, для обслуговування власної національної економіки. БДПЛ також зазначає, що особи, реквізовані для роботи окупаційною державою, повинні, за можливості, залишатися на своєму звичайному місці роботи, і що законодавство окупованої території щодо умов праці продовжує застосовуватися до реквізованих працівників, див. ст. 51(3).

³⁰⁵ Див. наприклад, [Четверта Женевська конвенція](#), ст. ст. 50(3), 55, 56, 59, 60.

³⁰⁶ [Четверта Женевська конвенція](#), ст. 54.

³⁰⁷ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.327, пп. 6-12; UKR.WS.335, пп. 20-23.

³⁰⁸ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.338, п. 159.

³⁰⁹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.348, п. 122.

³¹⁰ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.331, п. 43; UKR.WS. 333, п. 12; UKR.WS.340, п. 23; UKR.WS.342, п. 31; UKR.WS.358, п. 42; UKR.WS.364, пп. 24-25.

³¹¹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.377, п. 47.

мешканців окупованих територій залишатися на державній службі, наприклад, у школах,³¹² поліції,³¹³ електростанціях,³¹⁴ та казначействі чи пенсійних фондах.³¹⁵ Жорстоке поводження, свавільні затримання та примусові зникнення, у тому числі затримання близьких родичів, були зареєстровані як методи, за допомогою яких окупаційна влада примушувала мешканців окупованих територій залишатися на своїх посадах.³¹⁶

111. Троє свідків розповіли БДПЛ про випадки обвинувачень у колабораційній діяльності після того, як українські війська повернули раніше окуповані території. Один свідок розповів про односельця, якого звинуватили у колабораційній діяльності після того, як він став головою села; його нібито катували, щоб схилити до співпраці з окупаційною владою.³¹⁷ В іншому прикладі кримінальну справу було порушено проти колишнього колеги одного зі свідків з електростанції, який продовжував працювати під окупаційною владою.³¹⁸ Також, після повернення Херсона українські збройні сили виявили значну суму грошей у квартирі свідка; свідок повідомив, що згодом його затримали за підозрою у колабораційній діяльності, під час чого його допитували та били по обличчю тактичними рукавичками.³¹⁹
112. З огляду на повідомлення про тиск, який чиниться на людей з метою примусу до співпраці, а також відсутність ясності щодо того, що таке «колабораційна діяльність», БДПЛ закликає українську владу розглянути ситуації, в яких люди могли бути змушені працювати на окупаційну владу або в рамках законної трудової повинності, або під тиском через незаконний примус. Хоча добровільна співпраця може переслідуватися на законних підставах, особи, які перебувають у вищезазначених ситуаціях, не повинні нести кримінальну відповідальність. БДПЛ зазначає, що для того, щоб переслідування і покарання ймовірних колаборантів були законними, судові провадження повинне відповідати всім належним стандартам права на справедливий судовий розгляд.³²⁰
113. БДПЛ водночас зазначає, що будь-які вимоги з боку окупаційної влади, які або виходять за межі вузьких законних обставин,³²¹ або пов'язані із застосуванням сили чи погроз, є незаконними.

³¹² Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.377, п. 47. Свідок зазначив, що деякі вчителі залишилися, щоб запобігти залученню окупаційною владою вчителів з-поза меж громади.

³¹³ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.321, п. 27; UKR.WS.349, п. 30.

³¹⁴ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.369, п. 52.

³¹⁵ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.335, пп. 4, 20; UKR.WS.373, п. 53.

³¹⁶ Опитування свідків БДПЛ UKR.WS.327, пп. 6, 9-10; UKR.WS.335, п. 20; UKR.WS.338, п. 159; UKR.WS.340, п. 134; UKR.WS.342, п. 31; UKR.WS.364, п. 25; UKR.WS.384, пп. 32-33.

³¹⁷ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.364, пп. 24-25.

³¹⁸ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.369, п. 52. Свідок зазначив, що з плином часу тиск посилювався і застосовувався в першу чергу проти осіб, «без яких завод не міг би функціонувати».

³¹⁹ Опитування свідка БДПЛ UKR.WS.402, п. 16.

³²⁰ [Додатковий протокол I](#), ст. 75(4).

³²¹ Див. [Четверта Женевська конвенція](#), ст. 51.

V. Оновлені тимчасові рекомендації

БДПЛ закликає Російську Федерацію та Україну як сторони конфлікту:

- Поважати та забезпечувати дотримання МГП та МППЛ на підконтрольних їм територіях;
- Вживати всіх можливих заходів обережності, щоб уникнути і в будь-якому випадку звести до мінімуму випадкові втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб і пошкодження цивільних об'єктів;
- Забезпечити захист гуманітарного персоналу, об'єктів і майна та негайно припинити будь-які прями або невивіркові напади на такі цілі;
- Забезпечити утримання всіх військовополонених у місцях інтернування, які повністю відповідають Третій Женевській конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 року, забезпечити поводження з ними з повною повагою, що надається їм відповідно до Конвенції, а також розслідувати всі випадки серйозних порушень МГП щодо поводження з ними та притягнути до відповідальності винних у таких порушеннях;
- Забезпечити проведення незалежних і неупереджених розслідувань усіх обвинувачень у серйозних порушеннях МГП і МППЛ, а також надання жертвам таких порушень доступу до ефективних засобів правового захисту;
- Забезпечити свободу пересування та повернення цивільних осіб, які евакуюються або переміщуються в інший спосіб; та
- Ратифікувати Римський статут і офіційно стати членами Міжнародного кримінального суду.

БДПЛ закликає Російську Федерацію:

- Припинити використання зброї вибухової дії з широкою зоною ураження в густонаселених районах;
- Забезпечити безперешкодний доступ МКЧХ до всіх місць утримання військовополонених;
- Поважати статус військовополонених і негайно припинити переслідування захоплених у полон комбатантів лише за те, що вони брали безпосередню участь у бойових діях;
- Припинити викрадення, свавільні затримання та примусові зникнення цивільних осіб на окупованих Російською Федерацією територіях, звільнити тих, хто наразі незаконно утримується під вартою, та негайно надати інформацію про місцезнаходження затриманих їхнім сім'ям та законним представникам;

- Забезпечити, щоб усі особи, позбавлені волі, утримувалися лише в офіційних установах і користувалися всіма правовими гарантіями, включаючи доступ до МКЧХ, адвоката і контакт з членом сім'ї, а також щоб вони негайно поставали перед суддею;
- Забезпечити, щоб усі заяви та повідомлення про примусові зникнення, позасудові страти та страти без належного судового розгляду, катування, сексуальне та гендерно обумовлене насильство, а також усі форми незаконного застосування сили були негайно, неупереджено та ретельно розслідувані, а прямі та опосередковані виконавці були притягнуті до відповідальності та, у разі визнання їх винними, покарані санкціями, співмірними з тяжкістю злочинів;
- Поважати основні принципи правового режиму окупації та утримуватися від внесення незворотних змін до статусу українських територій, що перебувають під військовою окупацією, шляхом нав'язування російської політичної, правової, адміністративної, освітньої та соціальної систем;
- Негайно припинити тиск або примус щодо цивільного населення для зміни громадянства та забезпечити, щоб доступ до прав і послуг на окупованих територіях не залежав від набуття російського громадянства, включаючи доступ до працевлаштування, пенсій, соціальних виплат, медичного обслуговування, гуманітарної допомоги, освіти, батьківських прав, прав власності та свободи пересування; і
- Негайно припинити практику примусу громадян України з окупованих районів України до служби в російських збройних силах.

БДПЛ закликає Україну:

- Поважати, захищати та забезпечувати повну реалізацію права на справедливий судовий розгляд для всіх осіб, обвинувачених у злочинах, пов'язаних з військовим нападом Російської Федерації на Україну, включаючи воєнні злочини;
- Підписати законопроект «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права (№2689)», ухвалений парламентом у травні 2021 року, покликаний гармонізувати Кримінальний кодекс України з міжнародним кримінальним правом та МГП, що дозволить українській владі ефективно розслідувати та переслідувати порушення МГП, вчинені на її території;
- Продовжувати покращувати комунікацію з сім'ями затриманих цивільних осіб; та
- Внести зміни до кримінального законодавства щодо «колабораційної діяльності», щоб усунути будь-яку правову невизначеність, розробити рекомендації для прокурорів, які враховують примус та законні вимоги до роботи, а також забезпечити дотримання всіх прав на справедливий судовий розгляд під час будь-якого кримінального провадження проти ймовірних колаборантів.